

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д.Ушинського»
Кафедра загальної та диференціальної психології

КАЗАНЖИ М.Й., ДІДУХ М.Л.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА
ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОЇ
ДИСЦИПЛІНИ «ЗАГАЛЬНА ТА ВІКОВА ПСИХОЛОГІЯ»

Для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальностями Середня освіта (Мова і література (англійська));
Середня освіта (Мова і література (китайська, англійська)); Середня
освіта (Мова і література (корейська, англійська))

Одеса – 2023

УДК 159.9:159.922.7(075.8)

*Рекомендовано до друку вченою радою Університету Ушинського
(протокол №3 від 28.09.2023 р.)*

Укладачі: Казанжи М.Й., доктор психологічних наук, професор;
Дідух М.Л., доктор психологічних наук.

Рецензенти:

Кічук А. В. – доктор психологічних наук, доцент, в.о. професора кафедри загальної та практичної психології Ізмаїльського державного гуманітарного університету;

Бикова С. В. – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри філософії, політології, психології та права Одеської державної академії будівництва та архітектури.

Казанжи М.Й., Дідух М.Л. Методичні рекомендації до практичних занять та організації самостійної роботи з навчальної дисципліни «Загальна та вікова психологія». Одеса: Університет Ушинського, 2023. 100 с.

ЗМІСТ

Вступ	4
Опис навчальної дисципліни	5
Очікувані компетентності, які планується сформувати та досягнення програмних результатів	6
Програма навчальної дисципліни	10
Методичні рекомендації до проведення практичних занять	16
Методичні вказівки щодо оформлення есе/доповіді	64
Питання до екзамену	66
Критерії оцінювання за всіма видами контролю	69
Глосарій	80
Рекомендована література	97
Список використаних джерел	99

ВСТУП

Загальна та вікова психологія – це навчальна дисципліна, вивчення якої дозволяє опанувати психологічні закономірності, теоретичні принципи і методи психології, її основні поняття і категоріальний склад, а також особливості розвитку психіки людини у різні вікові періоди, специфіку їх врахування у педагогічній діяльності.

Навчальна дисципліна «Загальна та вікова психологія» є обов'язковою складовою фахової підготовки сучасного учителя.

Мета навчальної дисципліни: формування у студентів уявлення про предмет, методи, структуру та завдання загальної психології, її основні категорії; знайомство з основними закономірностями формування, функціонування та розвитку психіки людини у різні вікові періоди; опанування науково-психологічних засад для здійснення індивідуального підходу до особистості у педагогічній діяльності.

Передумови для вивчення дисципліни: навчальна дисципліна «Загальна та вікова психологія» вивчається на основі теоретичних знань і практичних умінь, що студенти засвоїли із передбачених програмою курсів соціально-гуманітарного циклу. Зокрема, паралельно з вивченням навчальної дисципліни «Загальна та вікова психологія» студенти вивчають такі навчальні дисципліни як «Педагогіка», «Вступ до фаху».

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, ОПП, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка	Статус дисципліни: обов'язкова	
Змістових модулів – 2	Освітньо-професійні програми: 1) Середня освіта (Мова і література (англійська)) 2) Середня освіта (Мова і література (китайська, англійська)) 3) Середня освіта (Мова і література (корейська, англійська))	Мова навчання: українська	
		Рік навчання:	
		1-й	1-й
Індивідуальне навчально-дослідне завдання: есе/ доповідь	Спеціальність: 1) 014.021 Середня освіта (Англійська мова та література) 2) 014.029 Середня освіта (Інші мови (Китайська)) 3) 014.029 Середня освіта (Інші мови (корейська))	Семестр:	
Загальна кількість годин – 90		2	2
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 3	Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)	20 год.	4 год.
		Практичні, семінарські	
		20 год.	4 год.
		Самостійна робота	
		40 год.	72 год.
		Індивідуальні завдання:	
		10 год.	
Вид контролю: екзамен			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 44,4% : 55,6%

для заочної форми навчання – 8,9% : 91,1%

ОЧІКУВАНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ, ЯКІ ПЛАНУЄТЬСЯ СФОРМУВАТИ ТА ДОСЯГНЕННЯ ПРОГРАМНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У процесі реалізації програми дисципліни «Загальна та вікова психологія» формуються наступні компетентності із передбачених освітньо-професійною програмою:

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у певній галузі професійної діяльності (у галузі методики викладання англійської/китайської/корейської мови) або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідних наук і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК01. Здатність діяти соціально відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свободи людини і громадянина; реалізовувати свої права і обов'язки; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку (громадянська компетентність).

ЗК02. Здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня (соціальна компетентність).

ЗК04. Здатність до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків, мотивування людей на досягнення спільної мети (лідерська компетентність).

ЗК05. Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості (підприємницька компетентність).

Спеціальні (фахові) компетентності:

СК10. Здатність здійснювати інтегроване навчання учнів.

СК12. Здатність конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу.

СК13. Здатність формувати ціннісні ставлення у учнів.

СК17. Здатність використовувати стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки.

СК18. Здатність до суб'єкт-суб'єктної (рівноправної та особистісно зорієнтованої) взаємодії з учнями в освітньому процесі, залучення батьків до освітнього процесу на засадах партнерства.

СК19. Здатність до педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами, створення умов, що забезпечують функціонування інклюзивного освітнього середовища.

СК21. Здатність організувати процес навчання, виховання і розвитку учнів, а також здатність організувати різні види і форми навчальної та пізнавальної діяльності учнів.

СК23. Здатність до психолого-педагогічного діагностування (вивчення фізичного, психічного, розумового розвитку, рівня морального, естетичного виховання, умов сімейного життя і виховання учнів), використовуючи провідні методи дослідження, до аналізу й узагальнення отриманих результатів діагностування.

Навчальна дисципліна «Загальна та вікова психологія» забезпечує досягнення програмних результатів навчання (ПРН), передбачених освітньою програмою:

ПРН16. Добирати доцільні форми, методи та засоби навчання відповідно до мети і завдань навчального заняття, вікових та індивідуальних особливостей учнів, застосовувати міжпредметні зв'язки та інтеграцію змісту різних навчальних предметів.

ПРН20. Застосовувати механізми реалізації суб'єкт-суб'єктних відносин між учителем і учнем, залучати батьків до участі в освітньому процесі, моделювати основні ролі вчителя в професійній діяльності, у т.ч. класного керівника.

ПРН21. Визначати інструменти забезпечення інклюзивного навчання, принципи, форми та методи ефективної підтримки осіб з особливими потребами.

ПРН22. Організовувати освітнє середовище з урахуванням правил безпеки життєдіяльності, санітарних правил і норм, протиепідемічних правил; вживати заходів щодо запобігання та протидії булінгу.

ПРН23. Застосовувати й моделювати різні види і форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, позаурочної і позакласної роботи з учнями.

ПРН24. Застосовувати різні види й форми оцінювання результатів навчання учнів, встановлювати й фіксувати результати навчання учнів, на їхній основі визначати індивідуальну освітню траєкторію, розвивати в учнів уміння здійснювати самооцінювання та взаємооцінювання результатів навчання.

ПРН25. Планувати й здійснювати роботу класного керівника.

Заплановані результати навчання за навчальною дисципліною

Знати:

предмет і завдання психології, її зв'язок з іншими науками;

основні методологічні принципи і методи дослідження психіки;

особливості психічного відображення дійсності;

психічні процеси, стани та властивості особистості;

рушійні сили психічного розвитку особистості;

основні характеристики соціальних груп;

природу і сутність психіки людини;

основні закономірності міжособистісного спілкування та взаємопізнання;

зміст, структуру і види діяльності та поведінки особистості.

предмет і завдання психології розвитку та вікової психології;

основні теорії і концепції вікової психології як галузі психологічних знань;

закономірності розвитку психіки особи на різних вікових етапах її життєвого шляху;

психологічні особливості особистості на різних етапах онтогенезу;
специфіку врахування вікових особливостей учнів у освітньому процесі.

Уміти:

використовувати психологічні методи вивчення особистості та колективу;

аналізувати психічні процеси, стани та властивості особистості;

розкривати зміст основних психологічних понять, давати їх визначення;

використовувати теорії особистості для аналізу її психологічної структури та психологічних особливостей;

проводити аналіз процесу міжособистісної взаємодії;

аналізувати психологічну структуру педагогічної діяльності;

визначати запити соціуму на психологічну інформацію;

проводити науково обґрунтований аналіз психологічних фактів;

організувати вивчення особливостей і закономірностей розвитку людської психіки у процесі онтогенезу;

пояснювати психічний розвиток людини з позиції різних концепцій вікової психології;

застосовувати адекватні методи вивчення особливостей і закономірностей розвитку психіки людини на різних етапах її вікового розвитку;

проводити науково обґрунтований аналіз відповідних психологічних фактів;

застосовувати підібрані згідно мети, особистісних особливостей та віку досліджуваних психодіагностичні інструменти, інтерпретувати отримані результати.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Загальна психологія.

Тема 1. Вступ до психології. Розвиток психіки і свідомості.

Предмет психології та її завдання. Рефлекторна природа психіки. Психіка і свідомість. Основні галузі психологічних знань. Основні явища та поняття сучасної психології. Завдання психології як науки. Зв'язок психології з іншими науками. Основні напрями в сучасній психології. Вимоги до методів психології. Основні та допоміжні методи дослідження в сучасній психологічній науці. Кількісний та якісний аналізи дослідження психічних явищ. Виникнення та розвиток психіки. Розвиток механізмів психічної діяльності. Психічне і фізіологічне. Мозок, його будова і функції. Розвиток психіки на різних етапах еволюції тваринного світу. Виникнення та історичний розвиток людської свідомості. Психіка, сигнальні системи, поведінка людини. Свідомість, її основні психологічні характеристики.

Тема 2. Пізнавальні психічні процеси.

Загальна характеристика пізнавальних процесів. Відчуття як психічне відображення реальності. Фізіологічне підґрунтя відчуттів. Класифікація і різновиди відчуттів, їх основні властивості. Прояв відчуттів у діяльності.

Сприймання, його природа. Властивості сприймань (предметність, константність, цілісність, осмисленість, структурність). Спостереження і спостережливість.

Загальні уявлення про пам'ять. Значення пам'яті в житті і діяльності людини, в навчанні, вихованні, спілкуванні з людьми. Теорії пам'яті. Процеси пам'яті. Види пам'яті та їх особливості. Основи для класифікації видів пам'яті. Індивідуальні відмінності пам'яті у людей. Формування і розвиток пам'яті. Прийоми покращення пам'яті.

Поняття про уяву. Зв'язок уяви з об'єктивною дійсністю. Фізіологічне підґрунтя уяви. Процес створення образів уяви. Різновиди уяви. Роль уяви в житті людини. Основні функції уяви: активізація наочно-образного мислення, управління емоційно-потребовими станами, довільна регуляція пізнавальних

процесів, створення і реалізація внутрішнього плану дій, програмування поведінки, управління фізіологічними станами.

Поняття про мислення. Соціальна природа мислення. Мислення як процес активного, творчого пізнання і перетворення дійсності. Розумові дії та операції мислення. Форми та види мислення. Основні процеси мислення. Індивідуальні особливості мислення. Особливості творчого мислення.

Тема 3. Регулятивна функція психіки. Увага, емоційно-вольові процеси.

Особливості уваги як психічного процесу і стану людини. Визначення уваги. Фізіологічне підґрунтя уваги. Психологічні теорії уваги. Різновиди і форми уваги. Роль уваги в здійсненні різних видів діяльності і спілкуванні людини. Розвиток уваги.

Поняття про емоції. Значення емоцій в житті людини. Психологічні теорії емоцій. Основні функції емоцій. Класифікація і види емоцій. Параметри за якими можна оцінити емоційні процеси і стани: інтенсивність, глибина, усвідомленість, походження, дія на організм, динаміка розвитку та ін. Зв'язок емоцій і потреб людини. Індивідуальна своєрідність емоцій і почуттів. Розвиток емоційно-особистісної сфери людини.

Воля та її основні ознаки. Значення волі в житті людини. Первинні, вторинні та третинні вольові якості. Загальні положення в області теоретичних досліджень волі. Структура вольового акту. Безвілля, його причини і переборення.

Тема 4. Темперамент, здібності, характер.

Біологічне та соціальне в людині. Поняття про темперамент. Типи темпераментів: холеричний, сангвінічний, меланхолічний та флегматичний, їх особливості. Відсутність чистих типів темпераменту, їх змішаність у більшості людей. Темперамент і основні властивості нервової системи людини. Психологічна характеристика темпераменту, прояв його основних властивостей. Діагностика темпераменту.

Поняття індивідуального стилю діяльності. Зв'язок темпераменту і індивідуального стилю діяльності. Індивідуальний стиль діяльності як результат пристосування вроджених властивостей нервової системи та інших анатомо-фізіологічних особливостей організму до вимог тієї чи іншої діяльності.

Загальне поняття про характер та його природу. Структура характеру. Акцентуація характеру. Основні риси типового характеру.

Загальне уявлення про здібності. Різниця між здібностями, знаннями, вміннями та навичками. Загальні та спеціальні здібності. Теоретичні і практичні, учбові і творчі, предметні і міжособові здібності. Взаємозв'язок і взаємокомпенсація різних здібностей. Інтелект людини, його природа і діагностика.

Тема 5. Особистість у діяльності та спілкуванні.

Взаємозв'язок понять «людина», «індивід», «особистість», «індивідуальність». Поняття про особистість та її структуру. Активність особистості та її джерела. Розвиток і виховання особистості. Прояв особистості в діяльності. Мета та мотиви діяльності. Поняття про мову та її функції. Різновиди мовлення. Поняття про соціальне самовизначення, його зміст і особливості на різних вікових стадіях. Поняття малої групи і колективу. Велика і мала групи. Характеристика стосунків в колективі. Феноменологія малих груп. Структура малої групи. Керівництво і лідерство в групі. Індивідуальна характеристика лідера. Стилi лідерства: авторитарний, демократичний і ліберальний. Міжособистісні стосунки в групі. Психологічна сумісність і конфлікт у міжособистісних стосунках. Методи дослідження внутрішньогрупових взаємовідносин. Особливості педагогічного та учнівського колективів.

Змістовий модуль 2. Вікова психологія.

Тема 6. Загальні питання вікової психології

Вікова психологія як практична галузь знань. Об'єкт та предмет вікової психології. Місце вікової психології в системі психологічних знань. Поняття

про вік, його структуру і динаміку. Поняття «новоутворення віку», «провідна діяльність», «соціальна ситуація розвитку». Структура вікової психології. Основні завдання вікової психології, її практичне значення. Методи дослідження у віковій психології. Специфіка використання психодіагностичних інструментів у залежності від віку досліджуваних, труднощі у проведенні психологічних досліджень з особами різного віку та шляхи їх подолання. Історичні витоки вікової психології. Роль античних мислителів у становленні поглядів на динаміку психіки людини (Аристотель, Зенон, Діоген), ідеї вікової мінливості психіки у працях зарубіжних та вітчизняних вчених. Педологія, її основні принципи та роль у становленні вікової психології. Онтогенез психіки людини, умови та характер її психічного розвитку. Теорії онтогенезу психіки людини. Головні тенденції та закономірності онтогенезу психіки людини. Поняття про сензитивні періоди та вікові кризи. Вікова періодизація життєвого шляху людини, основні підходи до вікової періодизації психічного розвитку людини.

Тема 7. Психологія дитинства.

Психофізіологічний розвиток дитини у пренатальному періоді та в періоді новонародженого. Криза новонародженого. Період пристосування дитини до нових умов життя. Вроджені механізми психічного розвитку. Безумовні рефлекси новонародженого. Комплекс пожвавлення як центральне психологічне новоутворення новонародженого. Розвиток чуттєвого пізнання та емоційної сфери на першому році життя. Форми спілкування немовлят. Розвиток сенсомоторики. Рухова активність немовляти. Етапи розвитку мовлення. Криза першого року життя: її симптоми та шляхи подолання. Центральні психологічні новоутворення віку немовляти. Психологічні особливості дитини раннього віку. Моторний розвиток та засвоєння рухових навичок, сенсорно-перцептивна сфера. Мовленнєвий розвиток у ранньому дитинстві: умови та чинники. Розвиток психічних пізнавальних процесів дитини раннього віку. Емоційно-почуттєва сфера. Дитячі афекти. Страху та тривоги у ранньому дитинстві. Соціальна поведінка дітей, форми поведінки,

експресії емоцій та почуттів. Різновиди та способи гри, її значення у розвитку дитини. Розвиток Я-концепції. Криза третього року життя. Центральні психологічні новоутворення раннього дитинства. Психологічні особливості дошкільняти. Розвиток пізнавальної сфери, когнітивної та емоційно-регулятивної сфери дитини дошкільного віку. Роль гри у навчальній діяльності. Психологічна готовність до навчання у школі.

Психологічні особливості молодшого школяра. Розвиток сенсорно-перцептивної сфери дитини. Значення у навчальній діяльності розвитку психічних процесів, емоційної, когнітивної та вольової сфер особистості дошкільняти. Прийоми запам'ятовування матеріалу, розвитку уваги дитини. Синдром дефіциту уваги та гіперактивність. Умови підтримання стійкості уваги дитини. Формування понятійного та теоретичного мислення. Мовленнєвий розвиток. Дислексія. Страхи та тривоги у пізньому дитинстві. Взаємини з ровесниками і соціальна компетентність. Утворення дитячих груп. Феномени групової взаємодії. Стадії розвитку дитячої дружби та її функції. Концепції морального розвитку дитини. Розвиток Я-концепції у пізньому дитинстві. Криза вступу до школи: її симптоми та шляхи подолання. Центральні психологічні новоутворення.

Тема 8. Психологія підліткового віку та юності.

Підлітковий вік у загальному контексті вікового розвитку. Фізичні та психологічні особливості, загальні тенденції формування особистості. Зміна зовнішності. Комплекс дисморфоманії. Молодіжна культура та субкультура. Центральне психологічне новоутворення у підлітковому віці. Я-концепція та самооцінка підлітків, їх самосвідомість. Підлітковий егоцентризм. Криза підліткового віку: її симптоми та шляхи подолання. Концептуально-теоретичні погляди на кризу підліткового віку. Соціальна поведінка підлітків. Конфлікти у підлітковому віці, їх прояви, причини та шляхи подолання (у сім'ї, школі, колі ровесників тощо).

Особливості формування моральних принципів, цінностей та переконань, дружби та товаришування підлітків, причини їх сором'язливості

та самотності, прояви залежно від статі. Нестійкість емоцій, агресивна поведінка, депресивні стани, стреси, суїцидальні думки у підлітковому віці. Роль вольових якостей, суперечливість вольової сфери. Розвиток пізнавальної сфери підлітків.

Психологія юнацького віку. Психологічні особливості пізнавальної сфери. Розвиток емоційно-вольової сфери. Проблема самовизначення. Формування особистої ідентичності. Я-концепція у юності. Переоцінка цінностей. Становлення моральної сфери. Криза юнацького віку: її симптоми та шляхи подолання. Центральне психологічне новоутворення та провідна діяльність у юнацькому віці. Взаємини у соціуму (сім'я, навчальна група, дружба та кохання в юнацькому віці тощо).

Тема 9. Психологія дорослості.

Закономірності психічного розвитку в дорослому віці. Психологічні проблеми особистості у ранній та пізній дорослості. Досягнення особистої ідентичності. Основні соціальні завдання ранньої дорослості (створення сім'ї, засвоєння ролі батька/ матері, формування стосунків з дітьми, становлення професійної кар'єри). Криза середини життя, моделі кризи. Досягнення зрілої громадської та соціальної відповідальності. Переоцінка життєвих цінностей. Зміна соціальних ролей. Особливості емоційної, когнітивної та регулятивної сфер у період дорослості.

Тема 10. Геронтопсихологія.

Психологія пізньої дорослості. Теорії старіння, виділення причин старіння. Соціально-психологічні зміни в похилому віці. Вихід на пенсію та зміна статусу. Звуження кола спілкування. Стосунки з дітьми та онуками. Життєва мудрість. Особливості емоційної, когнітивної та регулятивної сфер у похилому віці. Згасання інтелекту. Деменція. Хвороба Альцгеймера. Тривоги та страхи, депресія. Пристосування до важких втрат. Думки про смерть та страх смерті.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Форма проведення та зміст	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	<p><i>Семінар</i> «Психологія як наука. Основні напрями сучасної психології. Методи психологічних досліджень».</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Предмет психології та її завдання. 2. Фізіологічне підґрунтя психіки. 3. Структура психіки. 4. Стан, структура та основні принципи сучасної психології. 5. Методи дослідження в психології. 6. Етапи розвитку психіки. 7. Механізми психічної діяльності. 	2	
2	<p><i>Семінар-практикум</i> «Пізнавальні психічні процеси».</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття про чуттєвий рівень пізнання людиною дійсності. Загальна характеристика пізнавальних процесів. 2. Відчуття та сприймання як психічне відображення реальності, їх фізіологічне підґрунтя, їх класифікація та властивості. 3. Загальні уявлення про пам'ять. Теорії, види та процеси пам'яті. 4. Зв'язок уяви з об'єктивною дійсністю. Процес створення образів уяви, її різновиди. 5. Мислення, його соціальна природа, види та форми. Розумові дії та операції мислення, процеси та індивідуальні особливості. 	2	2

	6. Діагностика пізнавальних процесів.		
3	<p><i>Вирішення практичних завдань «Регулятивна функція психіки. Увага, її особливості та значення в навчальній діяльності».</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Визначення та фізіологічне підґрунтя уваги. 2. Теорії, різновиди і форми уваги. 3. Роль уваги в здійсненні різних видів діяльності і спілкуванні людини. Розвиток уваги. 4. Поняття про емоції, почуття, їх функції та значення емоцій в житті людини. 5. Психологічні теорії емоцій. 6. Воля, структура вольового акту. Безвілля, його причини і переборення. 	2	
4	<p><i>Семінар-практикум «Властивості особистості».</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поняття про темперамент. Теорії та типи темпераментів. 2. Психологічна характеристика темпераменту, прояв його основних властивостей. 3. Характер, його структура та акцентуації. 4. Здібності, їх різновиди і значення у діяльності. 5. Діагностика властивостей особистості. 	2	
5	<p><i>Круглий стіл «Міжособистісні стосунки в спільнотах. Особистість, соціальні групи. Проблеми особистості і колективу».</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Взаємозв'язок понять «людина», «індивід», «особистість», «індивідуальність». 2. Поняття про особистість та її структуру. 3. Активність особистості та її джерела. 4. Прояв особистості в діяльності, її мета і мотиви. 	2	

	<p>5. Мова та мовлення, різновиди та функції.</p> <p>6. Поняття малої групи і колективу. Психологічна сумісність і конфлікт у міжособистих стосунках.</p> <p>7. Методи дослідження внутрішньогрупових взаємовідносин.</p>		
6	<p><i>Семінар «Вікова психологія як практична галузь знань».</i></p> <p>1. Об'єкт, предмет та структура вікової психології.</p> <p>2. Поняття «новоутворення віку», «провідна діяльність», «соціальна ситуація розвитку».</p> <p>3. Методи дослідження у віковій психології.</p> <p>4. Теорії онтогенезу психіки людини.</p> <p>5. Вікова періодизація життєвого шляху людини, основні підходи до вікової періодизації.</p>	2	
7	<p><i>Семінар-практикум «Вік немовляти, дитини раннього віку, дошкільняти та молодшого школяра: психологічні особливості».</i></p> <p>1. Психофізіологічний розвиток дитини у пренатальному періоді та у віці немовляти.</p> <p>2. Психологічні особливості дитини раннього віку.</p> <p>3. Психологічні особливості дошкільняти.</p> <p>4. Розвиток пізнавальних процесів та міжособистісної взаємодії молодшого школяра.</p> <p>5. Діагностика пізнавальної та особистісної сфери дитини.</p>	2	2
8	<p><i>Круглий стіл «Підлітковий та юнацький вік».</i></p> <p>1. Зміна вікових періодів: підлітковий та юнацький вік (основні характеристики).</p> <p>2. Формування особистої ідентичності та Я-концепції у юності.</p>	2	

	3. Взаємини у соціуму осіб юнацького віку.		
9	<p><i>Семінар</i> «Закономірності психічного розвитку в дорослому віці».</p> <p>1. Особливості пізнавальної сфери у віці дорослості.</p> <p>2. Основні соціальні завдання ранньої дорослості.</p> <p>3. Криза середини життя, переоцінка життєвих цінностей та зміна соціальних ролей, моделі кризи.</p>	2	
10	<p><i>Круглий стіл</i> «Психологія пізньої дорослості».</p> <p>1. Теорії старіння, виділення причин старіння.</p> <p>2. Соціально-психологічні зміни в похилому віці.</p> <p>3. Особливості емоційної, когнітивної та регулятивної сфер у похилому віці.</p>	2	
	Всього	56	4

Практичне заняття №1.

Тема 1. Психологія як наука. Основні напрями сучасної психології.

Методи психологічних досліджень.

Питання для обговорення:

1. Предмет психології та її завдання.
2. Фізіологічне підґрунтя психіки.
3. Структура психіки.
4. Стан, структура та основні принципи сучасної психології.
5. Методи дослідження в психології.
6. Етапи розвитку психіки.
7. Механізми психічної діяльності.

Основні поняття: психологія, психіка, психічні явища, психічні процеси, психічні стани, психічні властивості, відображувальна діяльність, детермінізм, розвиток, свідомість, експеримент, спостереження, бесіда, інтерв'ю, опитування, тест, ганглієва нервова система, трубчаста нервова система, вузлова нервова система, ланцюгова нервова система, дифузна

нервова система, інтелект, елементарна сенсорна психіка, перцептивна психіка.

Питання до самостійної підготовки та індивідуальних завдань:

Доповідь/Есе

Психологія як наука про закономірності виникнення і функціонування психіки.

Основні етапи розвитку теоретичної та практичної психології.

Місце психології в системі наук про людину.

Психологія як наука і професія.

Діяльність психолога як об'єкт дослідження психологічної науки.

Допоміжні методи психології.

Проблема достовірності результатів психологічного дослідження.

Розвиток психіки у філогенезі.

Свідомість як вищий рівень розвитку психіки: зміст і умови виникнення.

Структура свідомості.

Свідоме і несвідоме.

Неусвідомлювані психічні явища: передсвідоме, підсвідоме, надсвідоме.

Тестові завдання (одна правильна відповідь)

1. Предметом вивчення психології є:

- а) душа,
- б) діяльність,
- в) психіка та її особливості,
- г) поведінка.

2. Першу психологічну працю написав:

- а) Сократ,
- б) Аристотель,
- в) Демокріт,
- г) Платон.

3. Психіка складається з:

- а) психічних розладів і процесів,
- б) психічних особливостей,
- в) психічних станів та властивостей,
- г) психічних процесів, станів і властивостей.

4. Психічними процесами є:

- а) уява, мислення, сприймання,
- б) увага, бадьорість, відчуття,
- в) темперамент, пам'ять, мислення,
- г) депресія, апатія, воля.

5. Характер – це

- а) психічний стан,
- б) психічний процес,
- в) психічна властивість,
- г) психічний факт.

6. Метод тривалого, планомірного та цілеспрямованого опису психологічних особливостей на основі безпосереднього сприймання проявів цих особливостей у діяльності та поведінці дитини (людини) з обов'язковою систематизацією отриманих даних та формулюванням загальних висновків – це:

- а) тестування;
- б) експеримент;
- в) спостереження;
- г) інтерв'ю

7. До допоміжних методів психології належить метод:

- а) спостереження;
- б) експерименту;
- в) тестів;
- г) всі відповіді неправильні.

8. Метод, який дає змогу вивчати особистість в умовах її трудової, творчої діяльності та в повсякденному житті за допомогою аналізу біографій,

щоденників, творів художньої літератури, мистецтва, ручних виробів тощо -
це:

- а) спостереження;
- б) анкетування;
- в) метод аналізу продуктів діяльності;
- г) бесіда.

9. Базується на управлінні поведінкою досліджуваних у звичних для них умовах – це:

- а) лабораторний експеримент;
- б) природний експеримент;
- в) одноосібне спостереження;
- г) включене спостереження.

10. Базується на знаходженні причинно-наслідкового зв'язку

- а) принцип розвитку,
- б) принцип ідентифікації,
- в) принцип детермінізму
- г) немає вірної відповіді.

11. Відображення тільки окремих властивостей предметів та явищ характерно для:

- а) інтелекту,
- б) елементарної сенсорної психіки,
- в) перцептивної психіки,
- г) поведінки.

12. Психіка властива будь-якій матерії:

- а) біопсихізм,
- б) панпсихізм,
- в) нейропсихізм,
- г) антропсихізм.

13. Психіка властива тільки людині:

- а) біопсихізм,

- б) панпсихізм,
- в) нейропсихізм,
- г) антропсихізм.

14. У собаки нервова система ...:

- а) дифузна,
- б) ганглієва,
- в) трубчаста,
- г) немає вірної відповіді.

15. Психіка властива тільки живій матерії:

- а) біопсихізм,
- б) панпсихізм,
- в) нейропсихізм,
- г) антропсихізм.

16. Той рівень, на якому інформація перетворюється на знання, стає чіткою й зрозумілою, доказовою:

- а) усвідомлення,
- б) свідомість,
- в) підсвідомість,
- г) всі відповіді вірні.

17. Відмінність психіки людини і тварини виражається у:

- а) мові та мовленні,
- б) умовах життя та виховання,
- в) почуттях,
- г) всі відповіді вірні.

18. Акт взаємодії організму із середовищем, механізмом якого є система безумовних рефлексів:

- а) психічний розлад,
- б) інстинкт,
- в) інтелект,
- г) навичка.

19. Вищі почуття властиві:

- а) тільки людині,
- б) тільки тварині,
- в) і людині, і тварині,
- г) завжди людині, а інколи тварині.

20. Інстинкти властиві:

- а) тільки людині,
- б) тільки тварині,
- в) і людині, і тварині,
- г) немає вірної відповіді.

Правильні відповіді (для самоперевірки)

1	2	3	4	5
В	Б	Г	А	В
6	7	8	9	10
В	Г	В	Б	В
11	12	13	14	15
Б	Б	Г	В	А
16	17	18	19	20
А	Г	Б	А	В

Практичне заняття №2.

Тема 3. Пізнавальні психічні процеси.

Питання для обговорення:

1. Поняття про чуттєвий рівень пізнання людиною дійсності. Загальна характеристика пізнавальних процесів.
2. Відчуття та сприймання як психічне відображення реальності, їх фізіологічне підґрунтя, їх класифікація та властивості.
3. Загальні уявлення про пам'ять. Теорії, види та процеси пам'яті.
4. Зв'язок уяви з об'єктивною дійсністю. Процес створення образів уяви, її різновиди.

5. Мислення, його соціальна природа, види та форми. Розумові дії та операції мислення, процеси та індивідуальні особливості.

6. Діагностика пізнавальних процесів.

Основні поняття: відчуття, екстероцептивні, інтероцептивні, пропріоцептивні відчуття, дистантні та контактні відчуття, сприймання, предметність, цілісність, структурність, константність, осмисленість, апперцепція, активність, пам'ять, згадування, впізнавання, пригадування, спогади, види пам'яті, уява, об'єктивна дійсність, аглютинація, аналогія, перебільшення, применшення, наголошування, типові образи, мрія, мислення, аналіз, синтез, систематизація, класифікація, наочно-дійове мислення, наочно-образне, словесно-логічне мислення, поняття, судження, міркування, умовивід.

Питання до самостійної підготовки та індивідуальних завдань.

Доповідь/Есе

Спостереження як цілеспрямоване сприйняття.

Умови розвитку чуттєвих форм пізнання дійсності.

Ілюзії сприймання

Апперцепція.

Умови підвищення продуктивності пам'яті

Розвиток пам'яті в навчальній діяльності.

Пам'ять і професія (на конкретних прикладах за вибором здобувача).

Уява і творчість (на прикладах за вибором здобувача).

Умови розвитку уяви.

Мислення як логічна форма пізнання дійсності.

Розвиток мислення.

Методики діагностики мислення.

Засоби активізації мислення.

Тестові завдання (одна правильна відповідь)

1. Відчуття, що несуть інформацію про стан внутрішніх органів:

- а) екстероцептивні відчуття;
- б) інтероцептивні відчуття;
- в) пропріоцептивні відчуття;
- г) температурні відчуття.

2. Зниження чутливості аналізатора під впливом тривалої чи постійної дії подразника (стимулу) – це:

- а) адаптація;
- б) синестезія;
- в) сенсibiliзація;
- г) взаємодія відчуттів.

3. Суб'єктивне відображення окремих властивостей предметів і явищ навколишнього світу в корі головного мозку внаслідок їх безпосереднього впливу на наші органи чуття – це:

- а) сприймання;
- б) відчуття;
- в) увага;
- г) уява.

4. До екстероцептивних відчуттів не належать:

- а) статичні;
- б) зорові;
- в) слухові;
- г) нюхові.

5. Відмітьте зайве:

- а) екстероцептивні відчуття;
- б) пропріоцептивні відчуття;
- в) інтероцептивні відчуття;
- г) температурні відчуття.

6. Викривлене сприймання реально існуючих предметів чи явищ називається:

- а) предметність;

- б) аперцепція;
- в) ілюзія;
- г) структурність.

7. Яка закономірність сприймання проявляється в таких фактах: миску, яка стоїть на столі, ми сприймаємо як круглу, хоча її зображення на сітчатці ока має форму еліпсу; сніг ми сприймаємо білим і в рожевих променях вечірнього сонця, і в сутінках:

- а) аперцепція;
- б) константність;
- в) ілюзія;
- г) емпатія.

8. За складністю не виділяють наступний вид сприймання:

- а) сприймання болю;
- б) сприймання часу;
- в) сприймання простору;
- г) сприймання руху.

9. Сприймання простору не відбувається за допомогою:

- а) зорового аналізатора;
- б) кінестетичного аналізатора;
- в) слухового аналізатора;
- г) смакового аналізатора.

10. За сенсорними особливостями не виділяють такий вид сприймання:

- а) зорове сприймання;
- б) слухове сприймання;
- в) смакове сприймання;
- г) естетичне сприймання.

11. Неправильно названий основний процес пам'яті:

- а) запам'ятовування;
- б) зберігання;
- в) повернення;

г) відтворення.

12. За тривалістю утримання матеріалу, що запам'ятовується виділяють:

- а) оперативну пам'ять;
- б) короткочасну пам'ять;
- в) довготривалу пам'ять;
- г) всі відповіді вірні.

13. Неправильно названий вид пам'яті залежно від матеріалу, який запам'ятовується:

- а) образна пам'ять;
- б) словесно-логічна пам'ять;
- в) рухова пам'ять;
- г) інтелектуальна.

14. Не є різновидом відтворення:

- а) впізнавання;
- б) проактивне гальмування;
- в) спогади;
- г) пригадування.

15. Час та кількість повторів, потрібних для запам'ятовування певного матеріалу – це критерій:

- а) швидкості запам'ятання;
- б) точності запам'ятання;
- в) міцності запам'ятання.
- г) гнучкості запам'ятання.

16. Ослаблення пам'яті або окремих її компонентів – це:

- а) амнезія,
- б) парамнезія,
- в) гіпомнезія,
- г) немає вірної відповіді.

17. За якими принципом може функціонувати пам'ять людини згідно теорії асоціанізму?

- а) за схожістю
- б) за суміжністю
- в) за контрастом
- г) всі відповіді вірні.

18. Утворення та зміцнення тимчасових нервових зв'язків є фізіологічним підґрунтям такої теорії пам'яті:

- а) асоціаністська,
- б) гештальтпсихологічна,
- в) фізіологічна,
- г) генетична.

19. Пригадування — це:

- а) відтворення, яке вимагає напруження нервових сил, вольових зусиль;
- б) відтворення при повторному сприйманні об'єкта;
- в) цільовий аналіз інформації;
- г) поновлення в пам'яті образів конкретних об'єктів, які виникли у корі

головного мозку в момент сприймання.

20. За тривалістю утримання матеріалу, що запам'ятовується не виділяють:

- а) емоційну пам'ять;
- б) короткочасну пам'ять;
- в) довготривалу пам'ять;
- г) оперативну пам'ять.

21. Створення нових образів шляхом підкреслення певних рис - це:

- а) схематизація,
- б) аналогія,
- в) аглютинація,
- г) акцентування.

22. Створення нових образів уяви за схожістю з іншими, наявними - це:

- а) літота,
- б) схематизація,

- в) аналогія,
- г) аглютинація.

23. Уява – це:

- а) створення в корі головного мозку нових образів на основі набутого досвіду,
- б) пригадування образів раніше сприйнятих предметів і явищ,
- в) створення нових образів шляхом виокремлення тих чи інших рис предмета,
- г) суб'єктивне відображення окремих властивостей предметів і явищ навколишнього світу в корі головного мозку внаслідок їх безпосереднього впливу на наші органи чуття.

24. «Виділення істотного, збірною й втілення в окремому обсязі».

Описано такий прийом творчої уяви, як:

- а) схематизація,
- б) типізація,
- в) літота,
- г) аглютинація.

25. Уява притаманна:

- а) вищим тваринам,
- б) усім тваринам,
- в) тваринам і людині,
- г) лише людині.

26. Художній прийом применшення ознак предмета чи явища - це:

- а) аглютинація,
- б) схематизація,
- в) літота,
- г) аналогія.

27. Локатор створений людиною подібно до будови вуха кажана, літаючі апарати – до птахів. Цей прийом створення нових образів за схожістю з іншими, наявними називається:

- а) акцентування,
- б) аглютинація,
- в) порівняння,
- г) аналогія.

28. Образ Котигорошка є:

- а) літотою,
- б) аглютинацією,
- в) схематизацією,
- г) порівнянням.

29. Залежно від участі волі в діяльності уяви її поділяють на:

- а) тривалу та напружену,
- б) мимовільну та довільну,
- в) активну та пасивну,
- г) репродуктивну та творчу.

30. Творчу уяву виділяють за критерієм:

- а) змісту діяльності,
- б) участі волі,
- в) характеру діяльності,
- г) активності.

31. Уявне відокремлення властивостей від об'єкта, виділення окремих його частин, елементів – це:

- а) синтез,
- б) узагальнення,
- в) аналіз,
- г) абстрагування.

32. Поєднання окремих компонентів об'єкта в єдине ціле називається:

- а) аналізом,
- б) дедукцією,
- в) індукцією,
- г) синтезом.

33. Абстрагування - це:

- а) поділ у думках складного об'єкта на окремі частини,
- б) миттєве усвідомлення розв'язання проблеми,
- в) уявне відокремлення істотних властивостей предмета від несуттєвих ознак,
- г) уявне згрупування предметів за загальними та істотними ознаками.

34. Судження: "Київ – столиця України" є:

- а) загальним,
- б) одиничним,
- в) частковим,
- г) збірним.

35. В якому варіанті названі основні розумові операції:

- а) порівняння, аналіз, сприймання, синтез, узагальнення,
- б) аналіз, синтез, узагальнення, конкретизація, розуміння,
- в) аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, конкретизація,
- г) узагальнення, розуміння, міркування, аналіз, синтез.

36. Аналіз, інтерпретація та інтеграція стимулів в єдиний цілісний образ

– це:

- а) сприймання,
- б) мислення,
- в) відчуття,
- г) пам'ять.

37. Дії з об'єктами, відображеними в образах, уявленнях і поняттях про

них:

- а) пізнання,
- б) інтелектуальні дії,
- в) практичні дії,
- г) розумові дії.

38. Упорядкування знань на підставі гранично широких спільних ознак груп об'єктів:

- а) абстрагування,
- б) аналіз,
- в) систематизація,
- г) порівняння.

39. Не є судженням наступні речення:

- а) «Хто це?»
- б) «Це вагомий доказ»
- в) «Ця квітка – біла»
- г) «Сума внутрішніх кутів трикутника дорівнює 180 градусам».

40. Неправильно названий вид умовиводів:

- а) за аналогією,
- б) частковий,
- в) індуктивний,
- г) дедуктивний.

Правильні відповіді (для самоперевірки)

1	2	3	4	5
Б	А	Б	А	Г
6	7	8	9	10
В	Б	А	Г	Г
11	12	13	14	15
В	Г	Г	Б	А
16	17	18	19	20
В	Г	В	А	А
21	22	23	24	25
Г	В	А	Б	Г
26	27	28	29	30
В	Г	А	Б	В
31	32	33	34	35

В	Г	В	Б	В
36	37	38	39	40
Б	Г	В	А	Б

Практичне заняття №3.

Тема 3. Регулятивна функція психіки. Увага, її особливості та значення в навчальній діяльності.

Питання для обговорення:

1. Визначення та фізіологічне підґрунтя уваги.
2. Теорії, різновиди і форми уваги.
3. Роль уваги в здійсненні різних видів діяльності і спілкуванні людини.

Розвиток уваги.

4. Поняття про емоції, почуття, їх функції та значення емоцій в житті людини.

5. Психологічні теорії емоцій.

6. Воля, структура вольового акту. Безвілля, його причини і переборення.

Основні поняття: увага, теорія уваги, нервова система, мимовільна увага, довільна увага, післядовільна увага, зовнішня увага, внутрішня увага, воля, вольові якості, первинні, вторинні та третинні вольові якості, безвілля, воління, бажання, потяг, дія, емоції, почуття, настрої, стрес, афект, пристрасть, фрустрація.

Питання до самостійної підготовки та індивідуальних завдань.

Доповідь/Есе

Мимовільна увага та її діагностика.

Способи подолання відволікання уваги.

Значення стану людини в зосередженні її уваги.

Локус контролю.

Саморегуляція особистості.

Розвиток вольових процесів.

Психічні стани особистості: зміст і види. Класифікація психічних станів.

Настрій, афект, стрес: умови саморегуляції.

Емоційні стани та психосоматика.

Психічні стани особистості в різних ситуаціях життєдіяльності. Стан страху та шляхи його подолання

Прикладна роль емоцій.

Емоції очікування й прогнозу.

Фрустраційні емоції.

Ідентифікація емоцій за мімікою та пантомімікою.

Тестові завдання (одна правильна відповідь)

1. Загальмовані, відносно слабші збудження порівняно з домінуючими

О. Ухтомський називав:

- а) домінантними,
- б) непрямими,
- в) субдомінантними,
- г) незворотніми.

2. Чи можлива інтелектуальна діяльність особистості без уваги?

- а) неможлива,
- б) можлива,
- в) можлива частково,
- г) всі відповіді правильні.

3. Увага – це:

- а) психічний процес, який забезпечує сприйняття об'єкта,
- б) форма психічної діяльності людини, що виявляється у її спрямованості та зосередженості свідомості на об'єкті, при одночасному абстрагуванні від інших,
- в) психічний пізнавальний процес, що виявляється у зосередженості на об'єкті, який має для людини актуальне значення,
- г) психічний стан зосередженості на актуальному об'єкті.

4. Найефективнішою для навчального процесу є:

- а) мимовільна увага,

- б) довільна увага,
- в) післядовільна увага,
- г) усі відповіді правильні.

5. Англійський фізіолог, який порівняв нашу нервову систему із лійкою:

- а) Чарльз Скот Шерінгтон,
- б) Зігмунд Фрейд,
- в) Абрахам Маслоу,
- г) Карл Роджерс.

6. Поняття «післядовільна» увага було введене у науковий обіг:

- а) І. Павловим,
- б) М. Добриніним,
- в) А. Петровським,
- г) П. Анохіним.

7. Викресліть зайве:

- а) мимовільна увага,
- б) післядовільна увага,
- в) сенсорна увага,
- г) довільна увага.

8. Принцип домінанти був введений:

- а) П. Анохіним,
- б) А. Петровським,
- в) Г. Костюком,
- г) О. Ухтомським.

9. Концентрація уваги – це:

- а) можливість утримати в сфері уваги водночас кілька об'єктів,
- б) тривалість зосередження уваги на об'єкті,
- в) ступінь зосередження уваги на об'єкті,
- г) перенесення уваги з одного предмета на інший.

10. Свідомо спрямоване зосередження особистості на предметах та явищах навколишньої дійсності, на внутрішній діяльності:

- а) мимовільна увага,
- б) післядовільна увага,
- в) внутрішня увага,
- г) довільна увага.

11. Здатність швидко піднімати активність до необхідного рівня – йдеться про таку вольову якість особистості, як:

- а) витримка,
- б) сміливість,
- в) енергійність,
- г) наполегливість.

12. Найважливішим етапом вольового акту, в якому і виявляється воля людини є:

- а) 1,
- б) 2,
- в) 3,
- г) 4.

13. Пізнавальні процеси стають довільними в:

- а) дошкільному віці,
- б) молодшому шкільному віці,
- в) підлітковому віці,
- г) були такими від народження.

14. Виберіть правильне твердження стосовно волі:

- а) є результатом еволюції,
- б) вроджене явище,
- в) передається по спадковості,
- г) є результатом навчання і виховання.

15. 3 етап вольового акту – це:

- а) прийняття рішення,
- б) вибір шляхів і засобів,
- в) виконання рішення,

г) виникнення прагнення.

16. Представники цього напрямку вивчення волі заперечують її обумовленість, вважаючи, що людина – вільна від усього. Це:

- а) гештальтистський напрямок,
- б) психоаналітичний,
- в) детерміністичний,
- г) індетерміністичний.

17. Вміння підтримувати інтенсивність роботи на заданому рівні за умов виникнення внутрішніх перешкод – це така вольова якість:

- а) енергійність,
- б) терплячість,
- в) витримка,
- г) сміливість.

18. До базальних (первинних) вольових якостей особистості не відноситься:

- а) енергійність,
- б) витримка,
- в) сміливість,
- г) наполегливість.

19. В основі вольової системи людини лежать базальні (первинні) вольові якості. Їх

- а) 2,
- б) 3,
- в) 4,
- г) 5.

20. Здатність швидко гальмувати власні дії, що заважають при виконанні прийнятого рішення, у цьому випадку йдеться про:

- а) наполегливість,
- б) терплячість,
- в) витримку,

г) сміливість.

21. Стрес пов'язаний з:

а) прогресуючим виснаженням резервів організму,

б) неочікуваною гострою ситуацією,

в) ризиком,

г) всі відповіді правильні.

22. Знайти зайве поняття:

а) стрес,

б) емоції,

в) мрії,

г) афект.

23. До вищих почуттів не належать:

а) інтелектуальні,

б) вольові,

в) естетичні,

г) моральні.

24. Переживання людиною свого ставлення до діяльності:

а) моральні почуття,

б) естетичні почуття,

в) інтелектуальні почуття,

г) практичні почуття.

25. Радість, сум, гнів, сором:

а) почуття,

б) думки,

в) чутки,

г) фантазії.

Правильні відповіді (для самоперевірки)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

В	А	Б	Б	А
6	7	8	9	10
Б	В	Г	В	Г
11	12	13	14	15
В	Г	А	Г	А
16	17	18	19	20
Г	Б	Г	В	В
21	22	23	24	25
Г	В	Б	Г	А

Практичне заняття №4.

Семінар-практикум «Властивості особистості».

1. Поняття про темперамент. Теорії та типи темпераментів.
2. Психологічна характеристика темпераменту, прояв його основних властивостей.
3. Характер, його структура та акцентуації.
4. Здібності, їх різновиди і значення у діяльності.
5. Діагностика властивостей особистості.

Основні поняття: темперамент, сензитивність, ітровертованість, екстравертованість, резистентність, темперамент, тип нервової системи, холеричний, сангвінічний, меланхолічний та флегматичний типи темпераментів, здібності, задатки, талант, обдарованість, геніальність, характер, акцентуація характеру, структура характеру, характер, риси характеру, риси типового характеру.

Питання до самостійної підготовки та індивідуальних завдань.

Доповідь/Есе

Темпераментальні особливості поведінки особистості.

Вплив темпераменту на успішність навчання і діяльності.

Індивідуальний стиль діяльності та темперамент.

Здібності як умова успішного здійснення діяльності.

Здатки як природні передумови формування здібностей.

Обдарованість особистості: історичні постаті (на вибір здобувача).

Формування і самовиховання характеру.

Патології характеру.

Розвиток характеру.

Зв'язок емоцій та рис характеру особистості.

Тестові завдання (одна правильна відповідь)

1. За І. П. Павловим, холеричний темперамент характеризується:

- а) силою, врівноваженістю, інертністю нервових процесів,
- б) силою, врівноваженістю, рухливістю нервових процесів,
- в) силою, неуврівноваженістю, рухливістю нервових процесів,
- г) слабкістю, неуврівноваженістю, інертністю нервових процесів.

2. Встановіть ступінь зв'язку між темпераментом і характером особистості:

- а) зв'язку між ними немає, це незалежні властивості,
- б) по суті це тотожні властивості,
- в) зв'язок є, і він тісний,
- г) зв'язок дуже слабкий.

3. Здатність нервової системи витримувати великі навантаження – ця

характеристика називається:

- а) силою,
- б) активністю,
- в) рухливістю,
- г) врівноваженістю.

4. Якому типу темпераменту відповідає сильний тип нервової системи, що характеризується неуврівноваженістю процесів збудження і гальмування:

- а) холерик,
- б) флегматик,
- в) сангвінік,
- г) меланхолік.

5. Індивідуальне поєднання стійких психічних особливостей особистості, що визначають типові для неї способи поведінки і життєдіяльності в конкретних ситуаціях – це:

- а) характер,
- б) темперамент,
- в) спрямованість,
- г) здібності.

Тестові завдання (одна правильна відповідь)

6. За І. П. Павловим, флегматичний темперамент характеризується:

- а) силою, врівноваженістю, інертністю нервових процесів,
- б) силою, врівноваженістю, рухливістю нервових процесів,
- в) силою, неуврівноваженістю, рухливістю нервових процесів,
- г) слабкістю, неуврівноваженістю, інертністю нервових процесів.

7. У людей з яким типом темпераменту найважче виробити такі якості, як витримка і самоконтроль:

- а) у меланхоліка,
- б) у сангвініка,
- в) у флегматика,
- г) у холерика.

8. До індивідуально-психологічних особливостей особистості не належить:

- а) спрямованість,
- б) темперамент,
- в) характер,
- г) сприймання.

9. Гіппократ вважав, що переважання в організмі крові визначає наявність цього типу темпераменту. Це:

- а) сангвінічний темперамент,
- б) холеричний темперамент,
- в) флегматичний темперамент,

г) меланхолічний темперамент.

10. Якому типу темпераменту відповідає сильний тип нервової системи, що характеризується врівноваженістю та інертністю процесів збудження і гальмування:

- а) холерик,
- б) флегматик,
- в) сангвінік,
- г) меланхолік.

11. Вкажіть правильне визначення здібностей:

- а) це синтез індивідуально-типологічних особливостей особистості, що є умовами успішного здійснення певної діяльності;
- б) це здатність особистості до певного виду діяльності;
- в) це властивість особистості, яка виявляється у високому рівні виконання певного виду діяльності;
- г) це сукупність основних найбільш стійких якостей особистості, що сформувалися впродовж життя і виявляються в діях, вчинках та поведінці.

12. Індивідуальні особливості особистості, що забезпечують успіх оволодіння загальними знаннями для реалізації різних видів діяльності:

- а) потреби;
- б) задатки;
- в) загальні здібності;
- г) спеціальні здібності.

13. Поняття «здібності» і «задатки»:

- а) тотожні;
- б) нічим не поєднані;
- в) здібності формуються на основі задатків;
- г) задатки формуються на основі здібностей.

14. Індивідуально-психологічні особливості суб'єкта, які виражають його готовність до оволодіння деякими видами діяльності та є основою їх успішного виконання – це:

- а) здібності;
- б) задатки;
- в) темперамент;
- г) характер.

15. Знайдіть «зайве» поняття серед запропонованих:

- а) геніальність;
- б) обдарованість;
- в) талант;
- г) задатки.

16. Вкажіть на правильну тезу щодо формування характеру. Він є:

- а) вродженим;
- б) набутим;
- в) більше набутим, ніж вродженим;
- г) більше вродженим, ніж набутим.

17. Сукупність основних, найбільш стійких якостей особистості, що сформувалися впродовж життя і виявляються в діях, вчинках та поведінці – це:

- а) темперамент;
- б) спрямованість;
- в) характер;
- г) здібності.

18. Цей термін перекладається з грецьк. як «риса», «прикмета», «відбиток». Це:

- а) підсвідомість;
- б) характер;
- в) мотив;
- г) свідомість.

19. Вкажіть, в якому рядку названі лише компоненти структури характеру:

- а) спрямованість темперамент, воля, емоції, здібності;
- б) спрямованість, воля, емоції, темперамент, мотивація;

- в) спрямованість, переконання, розумові риси, емоції, самосвідомість;
- г) спрямованість, розумові риси, воля, емоції, темперамент.

20. Повнота характеру – це:

- а) всебічний розвиток основних його структурних компонентів: розумових, моральних, емоційно-вольових;
- б) твердість і незалежність особистості в її прагненнях і переконаннях, у боротьбі за досягнення окреслених цілей;
- в) енергійні дії, завзяття та активність в діяльності, боротьба за доведення справи до кінця, незважаючи на різні перешкоди;
- г) єдність усіх компонентів характеру.

21. Надмірне посилення окремих рис характеру, яке виявляється у вибірковій уразливості особистості щодо певних психічних впливів поруч із нормальною і навіть підвищеною стійкістю до інших:

- а) акцентуація;
- б) психопатія;
- в) агресія;
- г) фрустрація.

22. Вкажіть кількість основних типів акцентуацій характеру за А.Є.Лічко:

- а) 9;
- б) 10;
- в) 11;
- г) 12.

23. Вкажіть кількість основних типів акцентуацій за К. Леонгардом:

- а) 9;
- б) 10;
- в) 11;
- г) 12.

24. На основі характеристики визначте тип акцентуації характеру.
«Головна риса – егоцентризм, потребують постійної уваги до своєї особи.
Виражена схильність до театральності, хизування».

- а) шизоїдний;
- б) гіпертимний;
- в) циклоїдний.
- г) істероїдний.

25. Характер – це

- а) психічний стан,
- б) психічний процес,
- в) психічна властивість,
- г) психічний факт.

Правильні відповіді (для самоперевірки)

1	2	3	4	5
В	В	А	А	Б
6	7	8	9	10
А	Г	Г	А	Б
11	12	13	14	15
А	В	В	А	Г
16	17	18	19	20
В	В	Б	Г	А
21	22	23	24	25
А	В	Г	Г	В

Практичне заняття №5.

Круглий стіл «Міжособистісні стосунки в спільнотах. Особистість, соціальні групи. Проблеми особистості і колективу».

1. Взаємозв'язок понять «людина», «індивід», «особистість», «індивідуальність».
2. Поняття про особистість та її структуру.
3. Активність особистості та її джерела.
4. Прояв особистості в діяльності, її мета і мотиви.
5. Мова та мовлення, різновиди та функції.
6. Поняття малої групи і колективу. Психологічна сумісність і конфлікт у міжособистих стосунках.
7. Методи дослідження внутрішньогрупових взаємовідносин.

Основні поняття: мова, мовлення, функції мови, комунікативні бар'єри, спілкування, колектив, група, міжособистісні стосунки, особистість, індивід, індивідуальність, інтерес, ідеал, мотив, потреба, мотивація, сумісність, конфлікт, міжособистісні стосунки, лідер, формальна та неформальна група, колектив, стиль лідерства.

Питання до самостійної підготовки та індивідуальних завдань.

Доповідь/Есе

- Особливості комунікації, інтеракції, перцепції.
- Спілкування як обмін вербальною і невербальною інформацією.
- Спілкування як міжособистісна взаємодія.
- Умови підвищення ефективності спілкування.
- Ефекти міжособового сприймання.
- Психологічні механізми впливу у процесі спілкування.
- Особистість як суб'єкт соціальних стосунків і свідомої діяльності.
- Особистість як ансамбль іраціональних несвідомих потягів (З.Фройд).
- Особистість як функція результату психосоціальних криз (Е. Еріксон).
- Особистість як певний набір поведінкових реакцій (Б. Скіннер).
- Особистість як властивий кожному індивіду унікальний спосіб усвідомлення досвіду (Д. Келлі).
- Взаємодія людей у соціальних групах.

Тестові завдання (одна правильна відповідь)

1. Усвідомлення людиною того, чому вона справила таке враження на іншу людину і якими засобами вона це зробила:

- а) емпатія;
- б) стереотипізація;
- в) рефлексія;
- г) каузальна атрибуція.

2. Усвідомлення суб'єктом того, як він сприймається і оцінюється іншими індивідами або спільнотами; аналіз власного психічного стану:

- а) стереотипізація;
- б) рефлексія;
- в) ефект «ореолу»;
- г) ефект «новизни».

3. Невербальні засоби спілкування – жести, міміка, пантоміміка належать до:

- а) паралінгвістичних;
- б) екстралінгвістичних;
- в) просторово-часових;
- г) оптико-кінетичних.

4. Мовленнєве спілкування відбувається за допомогою:

- а) пози, жестів;
- б) мовлення;
- в) показу трудових чи інших дій;
- г) демонстрації предметів спілкування та їх зображень.

5. Невербальні засоби спілкування плач, паузи, сміх, темп мовлення належать до:

- а) паралінгвістичних;
- б) екстралінгвістичних;
- в) просторово-часових;
- г) оптико-кінетичних.

6. Основними видами діяльності є:

- а) політична;
- б) художньо-естетична;
- в) усі відповіді правильні;
- г) усі відповіді неправильні.

7. Взірєць, до якого прагне людина у своїй діяльності та поведінці –це:

- а) мета;
- б) ціль;
- в) ідеал;
- г) ідол.

8. Елементом структури діяльності є:

- а) поведінка;
- б) активність;
- в) мета;
- г) усі відповіді неправильні.

9. Процес накопичення особистістю досвіду шляхом перетворення зовнішніх елементів предметної діяльності і спілкування у внутрішній план, називається:

- а) виховання;
- б) наочіння;
- в) інтеріоризація;
- г) усі відповіді неправильні.

10. Система уявлень і понять – це:

- а) діяльність;
- б) уміння;
- в) звичка;
- г) знання.

11. Процес використання людиною мови з метою спілкування:

- а) спілкування;
- б) мовлення;

- в) мова;
- г) діяльність.

12. Сприймання, класифікування й оцінка іншої людини на основі певних уявлень – це:

- а) емпатія;
- б) стереотипізація;
- в) рефлексія;
- г) каузальна атрибуція.

13. Внутрішнє мовлення – це:

- а) пасивне оволодіння мовою;
- б) самостійний, самобутній вид мовлення;
- в) розмова людини сама із собою;
- г) мовлення, яке виступає як фаза планування діяльності, формування думок і пов'язане із зовнішнім мовленням.

14. Спілкування як обмін інформацією:

- а) комунікація;
- б) інтеракція;
- в) перцепція;
- г) ідентифікація.

15. Знайти зайве поняття:

- а) каузальна атрибуція;
- б) стереотипізація;
- в) самосвідомість;
- г) ідентифікація.

16. Група, в якій об'єднуються на основі симпатій, антипатій, любові, інтересів:

- а) мала група;
- б) референтна група;
- в) неформальна група;
- г) велика група.

17. Група, яка організовується за інтересами на основі їх спільності – це:

- а) мала група;
- б) неформальна група;
- в) референтна група;
- г) велика група.

18. Малі групи є контактними:

- а) завжди;
- б) інколи;
- в) ніколи;
- г) немає правильної відповіді.

19. Група, що не має юридично зафіксованого статусу, але характеризується наявною системою міжособистісних стосунків:

- а) неформальна;
- б) офіційна;
- в) дифузна;
- г) низько розвинена.

20. Вкажіть групу високого рівня розвитку:

- а) асоціація;
- б) дифузна;
- в) корпорація;
- г) колектив.

Тестові завдання (одна правильна відповідь)

21. Взірець, до якого прагне людина у своїй діяльності та поведінці – це:

- а) мета;
- б) мотив;
- в) ідеал;
- г) ідол.

22. Прагнення досягти цілей того ступеня складності, на який людина вважає себе здатною:

- а) рівень домагань;

- б) самооцінка;
- в) самосвідомість;
- г) образ «Я».

23. Сукупність стійких мотивів, що орієнтують діяльність особистості незалежно від ситуації; характеризується інтересами, нахилами, переконаннями, ідеалами, у яких виражається світогляд людини – це:

- а) спрямованість;
- б) мотивація;
- в) мета;
- г) потреба.

24. Те, для чого працює, за що бореться людина, чого вона хоче досягнути у своїй діяльності – це:

- а) спрямованість;
- б) ідея;
- в) мета;
- г) мотивація.

25. До прагнень не належать:

- а) мрії;
- б) потяги;
- в) пристрасті;
- г) ідеали.

26. Особистість – це:

- а) носій індивідуально-своєрідних рис;
- б) поєднання психологічних особливостей людини, що утворюють її своєрідність, відмінність від інших людей;
- в) соціалізований індивід, який втілює найсуттєвіші соціально значущі властивості;
- г) одиничний представник людського роду.

27. Те, для чого працює, за що бореться людина, чого вона хоче досягнути у своїй діяльності – це:

- а) спрямованість;
- б) мета;
- в) мотив;
- г) мотивація.

28. Людська потреба в їжі є:

- а) природною за походженням, духовною за предметом;
- б) природною за походженням, матеріальною за предметом;
- в) культурною за походженням, матеріальною за предметом;
- г) культурною за походженням, духовною за предметом.

29. Ставлення суб'єкта до інших членів колективу, як до самого себе, і до себе – як до всіх інших в своєму колективі:

- а) згуртованість;
- б) адекватне покладання відповідальності;
- в) колективістська ідентифікація.
- г) психологічна сумісність.

30. Експериментальна процедура, за допомогою якої можна виявити коло осіб, значущих для суб'єкта стосовно якостей його особистості, способів поведінки, думок, ціннісних орієнтацій:

- а) соціометрія;
- б) соціограма;
- в) соціоматриця;
- г) референтометрія.

Правильні відповіді (для самоперевірки)

1	2	3	4	5
В	Б	Г	Б	Б
6	7	8	9	10
Г	В	В	В	Г
11	12	13	14	15
Б	Б	Г	А	В

16	17	18	19	20
В	Б	А	А	Г
21	22	23	24	25
В	А	А	В	Б
26	27	28	29	30
В	Б	Б	В	Г

Практичне заняття №6.

Семинар «Вікова психологія як практична галузь знань».

1. Об'єкт, предмет та структура вікової психології.
2. Поняття «новоутворення віку», «провідна діяльність», «соціальна ситуація розвитку».
3. Методи дослідження у віковій психології.
4. Теорії онтогенезу психіки людини.
5. Вікова періодизація життєвого шляху людини, основні підходи до вікової періодизації.

Основні поняття: вік, онтогенез, новоутворення віку, провідна діяльність, соціальна ситуація розвитку, галузі психології, теорії онтогенезу.

Питання до самостійної підготовки та індивідуальних завдань.

Доповідь/Есе

Проаналізуйте значущість суперечностей для психічного розвитку особистості.

Теорія К.Г. Юнг та її значення у віковій психології.

Вплив соціально-економічних та політичних суспільних умов на формування особистості дитини.

Значення фізичної та психічної активності у розвитку особистості.

Порівняльний аналіз поглядів З.Фрейда та Е.Еріксона на психічний розвиток особистості.

Сутність концепції Ж.Піаже та її значення у віковій психології.

Тестові завдання (одна правильна відповідь)

1. Предметом вивчення вікової психології є:

- а) психіка людини,
- б) розвиток та функціонування психіки людини в різні вікові періоди,
- в) психічне життя дорослих,
- г) загальні закономірності фізіології людини.

2. Дитяча психологія вивчає психіку таких періодів:

- а) немовля, молодших школярів, підлітків і юнаків,
- б) немовлят, дошкільнят і старших школярів,
- в) немовлят, переддошкільнят, дошкільнят і молодших школярів,
- г) немовлят, дошкільнят, молодших школярів і підлітків.

3. Геронтопсихологія вивчає прояви психіки людини:

- а) юнацького віку,
- б) підліткового віку,
- в) похилого віку,
- г) віку новонародженості.

4. Метод психології, суттю якого є виявлення впливу життєвих подій на розвиток психіки людини:

- а) соціометричний,
- б) експериментальний,
- в) біографічний,
- г) спостереження.

5. Засвоєння суспільного досвіду називають:

- а) акселерація,
- б) соціалізація,
- в) реабілітація,
- г) інтеграція.

1	2	3	4	5
Б	Г	В	Г	В

Семінар-практикум «Вік немовляти, дитини раннього віку, дошкільняти та молодшого школяра: психологічні особливості».

1. Психофізіологічний розвиток дитини у пренатальному періоді та у віці немовляти.
2. Психологічні особливості дитини раннього віку.
3. Психологічні особливості дошкільняти.
4. Розвиток пізнавальних процесів та міжособистісної взаємодії молодшого школяра.
5. Діагностика пізнавальної та особистісної сфери дитини.

Основні поняття: гра, навчання, комплекс поживлення, готовність до навчання у школі, емоційно-вольова сфера, розвиток психічних процесів, супідрядність мотивів, учіння, внутрішній план дій, рефлексія, емоційна децентрація, самоконтроль

Питання до самостійної підготовки та індивідуальних завдань.

Доповідь/Есе

Роль у психічному розвитку дитини комплексу поживлення.

Розвиток емоційної сфери немовляти.

Розвиток мовлення дитини раннього віку.

Взаємини дошкільняти з ровесниками.

Розвиток дрібної моторики дитини.

Співвідношення ігрової, навчальної та трудової діяльності у розвитку особистості.

Продуктивні види діяльності дошкільняти.

К.Д.Ушинський про розвиток особистості.

Роль сім'ї у психологічній готовності дитини до навчання в школі.

Чинники відставання в психічному розвитку у дітей раннього віку.

Особливості спілкування дітей раннього та дошкільного віку з дорослими.

Кризи адаптації у молодшому шкільному віці.

Механізми становлення внутрішньої позиції школяра.

Оцінка як мотиватор та демотиватор навчання у школі.

Проективне тестування дитини дошкільного віку з використанням методики «Малюнок сім'ї».

Тестові завдання (одна правильна відповідь)

1. Встановлення підтримуючого контакту батьків із новонародженою дитиною:

- а) бондінг,
- б) імпринтинг,
- в) пожвавлення,
- г) наслідування.

2. Ранній вік:

- а) 0-3 роки,
- б) 1-3 роки,
- в) 3-6(7) років,
- г) 0-1 рік.

3. Мислення дітей раннього віку:

- а) наочно-дійове,
- б) наочно-образним,
- в) словесно-логічне,
- г) всі відповіді вірні.

4. Дитина часто твердить «Я сам!» / «Я сама!», це свідчить про:

- а) проблеми її психічного розвитку,
- б) кризу 1-го року життя,
- в) кризу 3-го року життя,
- г) немає вірної відповіді.

5. Для дошкільного віку провідною діяльністю є:

- а) трудова,
- б) навчальна,
- в) ігрова,

г) всі відповіді вірні.

1	2	3	4	5
A	Б	A	B	B

Практичне заняття №8.

Круглий стіл «Підлітковий та юнацький вік».

1. Зміна вікових періодів: підлітковий та юнацький вік (основні характеристики).

2. Криза підліткового віку.

3. Формування особистої ідентичності та Я-концепції у юності.

4. Взаємини у соціуму осіб юнацького віку.

Основні поняття: інфантилізм, егоцентризм, емансипація, почуття дорослості, гіперопіка, ретардація, потреба у самоствердженні, Я-концепція, важковиховуваність, соціальна/особистісна/фізична зрілість, молодіжна субкультура, ідентичність.

Питання до самостійної підготовки та індивідуальних завдань.

Доповідь/Есе

Напрями оптимізації спілкування підлітка з батьками.

Міжособистісні взаємини підлітка з ровесниками та формування його особистості.

Криза підліткового віку: причини, симптоматика, наслідки.

Робота вчителя з важковиховуваними підлітками: психологічний аспект.

Соціальна ситуація розвитку та вибір професії сучасного юнацтва.

Дружба та кохання в юнацькому віці.

Вплив субкультури на формування особистості в період зростання.

Динаміка когнітивного розвитку в юнацькому віці.

Зміст та чинники професійного самовизначення юнаків.

Формування особистості в юнацькому та підлітковому віці: порівняльний аналіз.

Тестові завдання (одна правильна відповідь)

1. Фізичний розвиток підлітків з випередженням існуючих норм вікового біологічного розвитку:

- а) акселерація,
- б) регенерація,
- в) ретардація,
- г) статеве дозрівання.

2. Що є приводом для конфліктів підлітків з учителем:

- а) нецікавий матеріал на уроці,
- б) негативна оцінка батьками даного вчителя,
- в) авторитарне ставлення до підлітків,
- г) невиокремлення підлітка серед інших.

3. Центральне психічне новоутворення підліткового віку:

- а) почуття дорослості,
- б) девіантна поведінка,
- в) сформована самооцінка,
- г) професійне самовизначення.

4. Провідна діяльність підліткового віку:

- а) навчальна,
- б) трудова,
- в) спілкування з ровесниками,
- г) заняття спортом.

5. Надто категоричне ставлення юнаків до соціальної дійсності, надмірні

вимоги – це:

- а) максималізм,
- б) емансипованість,
- в) безтурботність,
- г) інфантилізм.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

А	В	А	В	А
---	---	---	---	---

Практичне заняття №9.

Семинар «Закономірності психічного розвитку в дорослому віці».

1. Особливості пізнавальної сфери у віці дорослості.
2. Основні соціальні завдання ранньої дорослості.
3. Криза середини життя, переоцінка життєвих цінностей та зміна соціальних ролей, моделі кризи.

Основні поняття: дорослість, зрілість, наставництво, особистісна стагнація, екзистенційний вакуум, професійне вигорання, професійна самооцінка, професійна деструкція, професійне «плато», ефект «спустілого гнізда», акме.

Питання до самостійної підготовки та індивідуальних завдань.

Доповідь/Есе

- Причини та наслідки самотності людини у дорослому віці.
- Актуалізація особистості у професійній діяльності у період дорослості.
- Нормативні кризи в період дорослості.
- Ненормативні кризи в період дорослості.
- Завдання психіки в період дорослості.
- Вплив фізичних особливостей людини дорослого віку на її психічні особливості.

Тестові завдання (одна правильна відповідь)

1. Людина дорослого віку розв'язує свої поточні проблеми за рахунок:
  - а) кризових явищ,
  - б) професійного статусу та повноважень,
  - в) життєвої мудрості,
  - г) рефлексії.
2. Представники цього віку найбільше зайняті спогадами та самоаналізом:

- а) дитячого,
- б) юнацького,
- в) дорослого,
- г) підліткового.

3. Надмірна стурбованість людини своїм здоров'ям – це:

- а) булімія,
- б) іпохондрія,
- в) ідентифікація,
- г) емансипація.

4. Емоційне та фізичне виснаження через надмірну завантаженість та зацикленість на роботі – це:

- а) іпохондрія,
- б) професіоналізація,
- в) адаптація,
- г) професійне вигорання.

5. Переживання кризи середини життя спричинене:

- а) дорослішанням дітей,
- б) емоційним станом людини,
- в) переглядом та оцінкою життєвих досягнень,
- г) погіршенням здоров'я.

1	2	3	4	5
В	В	Б	Г	В

Практичне заняття №10.

Круглий стіл «Психологія пізньої дорослості».

1. Теорії старіння, виділення причин старіння.
2. Соціально-психологічні зміни в похилому віці.
3. Особливості емоційної, когнітивної та регулятивної сфер у похилому віці.

Основні поняття: типи старіння, трансцендентність, теорії старіння, евтаназія, смерть, самотність.

Питання до самостійної підготовки та індивідуальних завдань.

Доповідь/Есе

Сімейні взаємини людей похилого віку.

Помирання та смерть як психологічні явища.

Чинники ставлення людини похилого віку до власного старіння.

Значення та форми фізичної і психічної активності у похилому віці.

Тестові завдання (одна правильна відповідь)

1. Якому типу пристосування особистості до старості притаманні такі ознаки, як надмірна емоційна стриманість, прямолінійність вчинків та звичок, прагнення до самозабезпечення, небажання приймати допомогу інших людей:

- а) аутоворожому,
- б) ворожому,
- в) захисному,
- г) залежному.

2. Людина похилого віку, яка заперечує прояви власного старіння та немічності:

- а) негативіст,
- б) екстраверт,
- в) інтроверт,
- г) немає вірної відповіді.

3. Геронтопсихологія вивчає прояви психіки людини:

- а) юнацького віку,
- б) підліткового віку,
- в) похилого віку,
- г) віку новонародженості.

4. Літні люди внутрішньо врівноважені, мають гарний настрій, задоволені емоційними контактами з навколишнім світом. Такий тип старіння називається:

- а) деструктивний,
- б) залежний,
- в) конструктивний,
- г) інерційний.

5. Чинниками незадоволення старістю є:

- а) економічна і соціальна незахищеність старих людей,
- б) клопотаність життєвими проблемами людей,
- в) суперечність між засвоєними у попередні роки цінностями і тими, що культивуються у суспільстві,
- г) всі відповіді вірні.

1	2	3	4	5
В	А	В	В	Г

Методичні вказівки до побудови та оформлення есе / доповіді

Відповідно до ст. 69 Закону України «Про вищу освіту», *академічний плагіат* – це оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання (

Види академічного плагіату: копіювання, перефразування, компіляція, використання інформації (факти, ідеї, формули, числові значення тощо) з джерела без посилання на це джерело, подання як власних робіт (тез, аналітичних звітів, письмових робіт, есе тощо), виконаних на замовлення іншими особами, у тому числі робіт, стосовно яких справжні автори надали згоду на таке використання.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ ЕСЕ

Есе — це нарис на задану тему, який висловлює обґрунтовану авторську позицію та написаний у вільній формі. Зазвичай як тема есе наводиться цитата, ставиться полемічне питання чи наводиться ситуація з професійної сфери діяльності, яку має осмислити студент.

Структура написання есе зазвичай складається з таких частин: вступ; основна частина; висновок; список використаних джерел (літературні джерела (не більше 5) розміщуються в алфавітному порядку, відповідно до ДСТУ 8302:2015.

На титульному аркуші до структури есе вказують назву навчального закладу, предмет, тему роботи, ПІБ та курс, групу студента, ПІБ, науковий ступінь та посаду викладача. Основні технічні вимоги: шрифт –Times New Roman; міжрядковий інтервал – 1,5; кегль – 14; мова – українська; текст розташовується з одного боку аркуша паперу формату А4, до 40 рядків на сторінку; в есе має бути назва (збігається з тематикою тексту); відступи від країв аркуша – зліва 3 см, згори та знизу 2 см, справа 1,5 см; за наявності використаної літератури – обов’язковим є посилання на джерело (наприклад, [5, с.213]) або (Колесник, 2018).

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ ДОПОВІДІ

Час виступу – до 10-15 хвилин, обсяг – до 0,5 друк. арк. (до 20 тис. знаків).

Текст приймається в редакторі Word for Windows, шрифт – Times New Roman, розмір кегля – 14. Друкується через 1,5 інтервали; ширина поля ліворуч – 1,5 см, праворуч – 2,5-3 см, знизу – 2,0 см. Обов'язкова нумерація сторінок. Посередині друкуються прізвища й ініціали авторів, під прізвищами – назва роботи. Таблиці мають бути пронумеровані й містити назву. Примітки та виноски до таблиці необхідно друкувати безпосередньо під нею. Розмір шрифту тексту таблиць може бути зменшений (до 8–10 pt).

Ілюстрації мають бути виконані на білому цупкому папері на одній стороні аркуша. На звороті обов'язково вказувати прізвище автора, номер і назву ілюстрації, масштаб, для мікрофотографій – збільшення. Бажано надавати електронну версію ілюстрацій у *.tif або *.jpg.

Перелік застосованих літературних джерел наводять у порядку посилань. У тексті посилання слід наводити у квадратних дужках цифрами, що відповідають їхнім порядковим номерам у списку. Не допускаються посилання на неопубліковані матеріали. Небажані посилання на енциклопедії, довідники, інтернет-видання сумнівної доказової бази.

Питання до екзамену

1. Предмет психології. Психіка, її структура.
2. Психологія як наука, місце психології в системі наук.
3. Основні етапи розвитку психіки та свідомості.
4. Стан, структура та основні принципи сучасної психології.
5. Розвиток механізмів психічної діяльності.
6. Відмінність психіки людини від психіки тварини.
7. Різновиди та характеристика груп. Міжособистісні стосунки в групі.
8. Поняття про увагу та її різновиди.
9. Властивості та значення уваги.
10. Загальна характеристика пізнавальних процесів. Відчуття як психічне відображення реальності.
11. Класифікація і різновиди відчуттів.
12. Основні властивості та фізіологічне підґрунтя відчуттів.
13. Уява, зв'язок уяви з об'єктивною дійсністю.
14. Різновиди уяви, процес створення образів уяви.
15. Сприймання. Різновиди сприймань.
16. Індивідуальні особливості сприймань та їх властивості.
17. Поняття про мислення. Соціальна природа та форми мислення.
18. Різновиди та індивідуальні особливості мислення.
19. Розумові дії та операції мислення.
20. Мислення, форми мислення.
21. Фізіологічне підґрунтя та процес створення образів уяви.
22. Пам'ять. Теорії та різновиди пам'яті.
23. Процеси пам'яті та їх характеристика.
24. Індивідуальні особливості пам'яті.
25. Поняття та різновиди емоцій і почуттів.
26. Особливості та види вищих почуттів.
27. Поняття волі. Структура вольової дії.
28. Темперамент. Розвиток вчення про темперамент.

29. Типи темпераментів та їх психологічна характеристика.
30. Основні властивості темпераменту.
31. Характер. Структура характеру.
32. Основні риси типового характеру.
33. Різновиди здібностей. Індивідуальні відмінності у здібностях людей та їх природні передумови.
34. Основні методи дослідження в сучасній психології.
35. Особливості людини, які впливають на формування міжособових відносин.
36. Різновиди вольових дій. Аналіз складної вольової дії.
37. Розвиток психіки на різних етапах еволюції. Форми поведінки
38. Форми переживання емоцій і почуттів. Функції емоцій.
39. Поняття про особистість та її структуру.
40. Взаємозв'язок понять «людина», «індивід», «особистість», «індивідуальність».
41. Активність особистості та її джерела.
42. Поняття про особистість та її структуру.
43. Форми переживання емоцій і почуттів. Функції емоцій.
44. Сумісність і конфлікт в міжособових стосунках.
45. Поняття малої групи та колективу. Різновиди груп.
46. Фізіологічне підґрунтя темпераменту.
47. Поняття про діяльність. Мета і мотиви діяльності.
48. Засоби діяльності, процес їх засвоєння.
49. Основні різновиди діяльності.
50. Поняття про мову та її функції.
51. Фізіологічне підґрунтя уяви. Уява і органічні процеси
52. Спрямованість особистості, її форми та мотивація діяльності.
53. Психологічні теорії мотивації. Класифікація людських потреб за А.Маслоу.
54. Принципи наукового спостереження психічних явищ.
55. Експеримент і його використання в роботі психолога.
56. Тестування як метод вивчення психіки.

57. Рушійні сили формування і розвитку особистості.
58. Предмет вікової психології, її завдання та значення.
59. Методи вікової психології.
60. Основні теорії вікової психології.
61. Детермінанти та загальні закономірності психічного розвитку.
62. Соціальна ситуація розвитку і провідна діяльність немовляти.
63. Новоутворення періоду немовляти. Криза першого року життя.
64. Соціальна ситуація розвитку в ранньому дитинстві та провідна діяльність.
65. Новоутворення у ранньому дитинстві, криза трьох років.
66. Психологічні особливості дошкільного віку.
67. Психологічна готовність дитини до навчання у школі.
68. Психологічні особливості молодшого школяра.
69. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність підлітка.
70. Основні фактори психічного розвитку.
71. Проблема вікової періодизації, основні принципи періодизації вікового розвитку.
72. Розвиток пізнавальних процесів та інтересів підлітків.
73. Формування ціннісної сфери та самовизначення в ранній юності. Дружба і кохання в ранній юності.
74. Ненормативні кризи в шкільному віці, її симптомокомплекс та місце у системі вікової періодизації.
75. Особливості психосоціального розвитку в період ранньої, середньої та пізньої дорослості.
76. Особливості інтелектуальних функцій в період ранньої, середньої та пізньої зрілості.
77. Кризи періоду середньої та пізньої дорослості.
78. Поняття про психічний розвиток в сучасній психології. Аналіз основних концепцій психічного розвитку.
79. Загальна характеристика старості.
80. Індивідуально-психологічний підхід при вивченні іноземної мови.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ВСІМА ВИДАМИ КОНТРОЛЮ

Вид роботи	бали	Критерії
Практичні завдання	0 балів	Здобувач відтворює незначну частину навчального матеріалу, має поверхові уявлення про предмет вивчення, неаргументовано висловлює думку. Використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали, не виконує або неправильно виконує практичні завдання
	1 бал	Знання здобувача є достатньо повними, він самостійно застосовує відповідний навчальний матеріал, виконуючи практичні завдання; аналізує, робить висновки. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але припускається неточностей. Здобувач самостійно використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали виконуючи практичні завдання. Виконані завдання у цілому відповідають вимогам, хоча мають незначні огріхи.
	2 бали	Здобувач володіє міцними знаннями, оперує ними при виконанні практичних завдань. Самостійно використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали виконуючи практичні завдання. Не припускається помилок при їхньому виконанні. Здобувач виступає експертом практичних завдань, що виконали однокурсники.
Самостійна робота	0 балів	Здобувач розпізнає деякі об'єкти вивчення та визначає їх на побутовому рівні, може описувати деякі об'єкти вивчення; має фрагментарні уявлення з предмета вивчення; виконує елементарні прийоми практичних завдань.
	1 бал	Здобувач знає окремі факти, що стосуються навчального матеріалу; виявляє здатність елементарно висловлювати думку; самостійно та за допомогою викладача може виконувати частину практичних завдань; знає послідовність виконання завдання; практичні завдання містять багато суттєвих відхилень від установлених вимог, при їх виконанні потребує систематичної допомоги викладача.

	2 бали	Здобувач самостійно і логічно відтворює фактичний і теоретичний матеріал та наводить приклади; володіє навчальним матеріалом і використовує набуті знання, уміння у стандартних ситуаціях; самостійно виконує практичні завдання відповідно до методичних рекомендацій; практичні завдання мають окремі помилки; користується необхідними навчально-методичними матеріалами.
	3 бали	Здобувач володіє глибокими знаннями, демонструє відповідні компетентності, використовує їх у нестандартних ситуаціях, самостійно працює з інформацію у відповідності до поставлених завдань; систематизує та узагальнює навчальний матеріал; самостійно користується додатковими джерелами інформації; без похибок виконує та аналізує практичні завдання.
Контрольна робота	0	Здобувач не менше ніж на 10% контрольних завдань надав правильну відповідь – початковий рівень знань
	1-2	Здобувач на 11% – 30% контрольних завдань надав правильну відповідь – початковий рівень знань
	3-4	Здобувач на 31% – 50% контрольних завдань надав правильну відповідь – середній рівень знань
	5-6	Здобувач на 51% – 70% контрольних завдань надав правильну відповідь – середній рівень знань
	7-8	Здобувач на 71% – 90% контрольних завдань надав правильну відповідь – достатній рівень знань
	9-10	Здобувач на 91% – 100% контрольних завдань надав правильну відповідь – високий рівень знань
ІНДЗ (есе)	0	Завдання не виконано; есе має компілятивний характер; висловлювання не відповідає (за змістом і формою) вимогам, які висуваються до жанру академічного есе.
	1-3	Здобувач демонструє неглибоку обізнаність з темою, її інтерпретація поверхова, судження подеколи компілятивні. У роботі простежується комунікативний задум автора, представлений

	<p>традиційний або обмежений набір ідей, відсутня діалогова (дискусійна) основа. Композиційна структура есе загалом витримана, проте наявні суттєві недоліки в аргументації основних положень, встановленні причинно-наслідкових зв'язків (не більше 2 логічних помилок), фрагменти іноді не пов'язані між собою, опущений аналіз суттєвих характеристик явища, не аналізуються альтернативні погляди на проблему. Спостерігається невдале поєднання теорії з фактичним матеріалом, використання риторики (тверджень) замість аргументації (доказів). Здобувач демонструє бідний словниковий запас, одноманітність граматичного ладу мови; спостерігається порушення мовностилістичних норм наукового стилю, зокрема наявне недоречне використання засобів виразності, неточне вживання термінології тощо; порушуються орфографічні й пунктуаційні норми.</p>
4-6	<p>Здобувач демонструє розуміння проблеми, чітко її формулює, проте розкриває її на низькому теоретичному рівні / заявлена тема розкрита не повно / наявні фрагменти, які не відповідають темі. Авторська модальність і оцінність виявляється невиразно. Здобувач загалом володіє навичками створення академічного тексту, аргументованого доведення тез, загальна форма викладу відповідає жанру академічного есе, проте стиль викладу, використана лексика і термінологія не завжди відповідає академічним стандартам. Робота характеризується змістовою цілісністю і послідовністю викладу, проте логічно упорядковані думки не пов'язані між собою мовними засобами; вказані наявні альтернативні погляди на проблему без їх адекватної оцінки; спостерігаються порушення у використанні прийомів порівняння й узагальнення. Використано змішаний стиль викладу з превалюванням неформального.</p>

	Здобувач переважно дотримується лексичних, граматичних норм наукового стилю, проте наявні окремі орфографічні і синтаксичні помилки.
7-9	Здобувач демонструє розуміння проблеми, розкриває її на достатньому теоретичному рівні, присутня авторська модальність, оцінність, проте інтерпретація теми недостатньо глибока і самостійна. Здобувач загалом володіє навичками створення академічного тексту, аргументованого доведення, проте тези й приклади не завжди переконливі, здобувач переважно використовує традиційні форми доведення. Загальна форма викладу відповідає жанру академічного есе, проте стиль викладу, використана лексика і термінологія не завжди відповідає академічним стандартам; виклад зрозумілий і чіткий; наявні незначні порушення логіки чи послідовності викладу; пояснюються альтернативні погляди на проблему та їх оцінка; використовуються прийоми порівняння, зіставлення й узагальнення. Текст загалом оформлено правильно, але трапляються поодинокі порушення орфографічних чи пунктуаційних норм.
10	Здобувач демонструє глибоке розуміння проблеми, чітко її формулює, розкриває на високому теоретичному рівні, обґрунтовано використовує відомості з наукових джерел. Інтерпретація теми глибока й самостійна, переважає авторська модальність й оцінність. Загальна форма викладу відповідає жанру академічного есе; виклад зрозумілий і чіткий; стиль викладу відповідає академічним стандартам. Багатий словниковий запас, лексичні (зокрема термінологічні) та стилістичні засоби використовуються повністю адекватно й виразно. Наведені доведення логічні і обґрунтовані; сформульовані тези переконливі, супроводжуються грамотною аргументацією власної позиції; подаються альтернативні погляди

		на проблему та їх особиста оцінка автором; доречно й грамотно використовуються прийоми порівняння, зіставлення й узагальнення; судження свідчать про самостійність мислення і широту кругозору автора. Текст повністю відповідає вимогам точності й правильності мовлення; допущені окремі (1-2) мовленнєві або стилістичні огріхи.
ІНДЗ (доповідь)	0	Завдання не виконано; доповідь має компілятивний характер; висловлювання не відповідає (за змістом і формою) вимогам. Презентація відсутня.
	1-3	Зміст доповіді відповідає заявленій темі, проте тема розкрита частково. Наведені дані і факти обґрунтовують чи ілюструють сформульовані тези частково (більше 4 зауважень). Достовірність інформації у доповіді має зауваження щодо двох вимог з трьох (точності, обґрунтованості, наявності посилань на джерела первинної інформації). Робота характеризується змістовою цілісністю, зв'язністю і послідовністю викладу, допущено більше 1 логічної помилки. Композиційна структура промови витримана. Недоліки спостерігаються під час аргументації основних положень, встановленні причинно-наслідкових зв'язків. Здобувач переважно дотримується лексичних, граматичних, стилістичних норм усного мовлення, проте припускається помилок різного характеру. Здобувач почуває себе скуто, невпевнено і напружено. Ефективність промови невисока через відсутність контакту з аудиторією, недоцільне використання прийомів зацікавлення і утримання уваги слухачів, добір недостатньої кількості аргументів, небагатий арсенал лінгвістичних та екстралінгвістичних засобів. Мультимедійна презентація значною мірою не відповідає вимогам: відсутній титульний слайд, список використаних джерел, відсутнє логічне завершення презентації у вигляді висновків, змістовного узагальнення.

	<p>Створено так званий «реферат з малюнками», тобто використано слайди з текстовою інформацією, переписаною з підручників, посібників, інтернету, замість формулювання тез чи ключових, опорних слів та фраз. Порушення вимог щодо дизайну презентації: відсутність стильової єдності в оформленні всіх слайдів презентації; невідповідність кольору фону та тексту; невдалий вибір кольорової гами, використання в дизайні більше 3-х базових кольорів; використання шрифтів, що утруднюють сприйняття тексту; відсутність відступів від краю слайду (поля). Наявність граматичних помилок.</p>
4-6	<p>Зміст доповіді відповідає заявленій темі, проте тема розкрита не повно / наявні фрагменти, які не відповідають темі. Наведені дані і факти обґрунтовують чи ілюструють сформульовані тези частково (3-4 зауваження). Достовірність інформації у доповіді має зауваження щодо однієї з вимог (точності, обґрунтованості, наявності посилань на джерела первинної інформації). Здобувач демонструє сформованість умінь і навичок правильного (3-4 помилки) і переконливого мовлення, володіє навичками доцільної побудови промови, аргументованого доведення тез, проте відтворює завчений текст, не враховуючи особливості усного мовлення, обмежено послуговується ораторськими прийомами зацікавлення і утримання уваги слухачів, втрачає контакт з аудиторією. Засоби виразності використовуються не завжди доцільно. Під час виступу здобувач відчувається недостатньо впевнено. Не дотримано всіх вимог до створення мультимедійної презентації: спостерігається незначна інформаційна надмірність тексту презентації, чи/та перевантаженість ілюстративним матеріалом. Ілюстрації та графічні елементи органічно доповнюють текст, проте є</p>

	незначні недоліки дизайну презентації.
7-9	<p>Зміст доповіді відповідає заявленій темі, проте тема розкрита не повно / наявні фрагменти, які не відповідають темі. Наведені дані і факти обґрунтовують чи ілюструють сформульовані тези частково (не більше 2 зауважень). Достовірність інформації у доповіді має зауваження щодо однієї з вимог (точності, обґрунтованості, наявності посилань на джерела первинної інформації). Здобувач демонструє сформованість умінь і навичок правильного (не більше 2 помилок) і переконливого мовлення, володіє навичками доцільної побудови промови, аргументованого доведення тез, проте відтворює завчений текст, не враховуючи особливості усного мовлення, обмежено послуговується ораторськими прийомами зацікавлення і утримання уваги слухачів, втрачає контакт з аудиторією. Засоби виразності використовуються не завжди доцільно. Під час виступу здобувач почувається достатньо впевнено. Не дотримано всіх вимог до створення мультимедійної презентації: спостерігається незначна інформаційна надмірність тексту презентації, чи/та перевантаженість ілюстративним матеріалом. Ілюстрації та графічні елементи органічно доповнюють текст, проте є незначні недоліки дизайну презентації.</p>
10	<p>Зміст доповіді відповідає заявленій темі. Здобувач глибоко, повно й обґрунтовано розглядає предмет дослідження, посилається на джерела первинної інформації, подає узагальнення альтернативних теоретичних підходів в межах досліджуваної проблеми. Наведені дані й факти адекватно обґрунтовують чи ілюструють тези доповіді. Текст характеризується цілісністю та композиційною грамотністю. Використано достатній обсяг високоякісних інформаційних джерел. Здобувач демонструє вміння будувати розгорнутий монолог</p>

	<p>з фахової проблематики, логічно, правильно, точно, етично й емоційно висловлювати думку відповідно до змісту, умов комунікації й адресата, застосовуючи основні закони риторики і прагнучи при цьому виробити індивідуальний стиль. Студент володіє технікою і культурою мовлення, демонструє слухачам процес зародження і розвитку думки, використовує цитування, прийоми драматизації виступу, вдало імпровізує. Доповідь викликала велике зацікавлення й жваве обговорення у студентському середовищі, наявні позитивні коментарі. Навчальна презентація виконана з дотриманням усіх вимог: наявні усі структурні елементи; інформацію ретельно структуровано, представлено лаконічно, максимально інформативно, дотримано принципів науковості, послідовності у відборі текстового матеріалу; гармонійний дизайн; дотримано правил використання шрифтів, кольорового поєднання, стильової єдності оформлення; ілюстрації відповідають змісту презентації; дотримано норм літературної мови. Презентація вповні ілюструє й унаочнює доповідь.</p>
--	---

Оцінювання поточної, самостійної та індивідуальної роботи студентів з підсумковим контролем у формі екзамену

Денна / заочна форма навчання			
<i>Поточний контроль</i>			
Види роботи	Планові терміни виконання	Форми контролю та звітності	Максимальний відсоток оцінювання
Систематичність і активність роботи на семінарських (практичних) заняттях			
1.1. Підготовка до практичних занять	Відповідно до робочої програми та розкладу занять	Перевірка обсягу та якості засвоєного матеріалу під час практичних занять	60
1.2. Підготовка програмного матеріалу (тем, питань), що виноситься на самостійне вивчення	Відповідно до робочої програми та розкладу занять	Розгляд відповідного матеріалу під час аудиторних занять, перевірка результатів самостійного засвоєння навчального матеріалу тощо	
За виконання контрольних робіт (завдань)			
1.3. Виконання контрольних робіт	Відповідно до робочої програми та розкладу занять	Перевірка контрольних робіт (завдань)	10
Виконання індивідуальних завдань (науково-дослідна робота студента)			
1.4. Підготовка доповіді (есе/доповідь) за заданою тематикою	Відповідно до розкладу занять і графіку ІКР	Обговорення (захист) матеріалів доповіді (есе)	10
Разом балів за поточний контроль			80
Підсумковий контроль екзамен			20
			100

КРИТЕРІЇ ПІДСУМКОВОЇ ОЦІНКИ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ (для екзамену)

Для освітнього компоненту «Загальна та вікова психологія» за навчальним планом передбачено підсумковий контроль у формі екзамену, на який у структурі оцінювання відведено 20 балів. Здобувач може скласти екзамен (допущений), якщо кількість отриманих впродовж вивчення дисципліни балів не менше 40. Накопичені здобувачем бали під час вивчення навчальної дисципліни не анулюються, а сумуються. Оцінка за екзамен не може бути меншою за кількість накопичених ним балів.

Критерії оцінювання підсумкового контролю (екзамен)

Бали	Критерії
0 балів	Відповіді на запитання відсутні.
1-5 балів	Відповіді на запитання неповні, невпевнені. Відсутні приклади практичного використання.
6-10 балів	Студент не вміє логічно думати, робити власні висновки. Відповіді на запитання формальні, книжкові. Не наведено прикладів практичного використання в освітньому процесі
11-15 балів	Відповіді на запитання загалом правильні, проте наявні помилки у визначеннях. Студент намагається робити власні висновки, наводить приклади практичного використання в освітньому процесі.
16-20 балів	Студент уміє розмірковувати, робити власні висновки. Відповіді на запитання повні, обґрунтовані, самостійні, логічно побудовані, з прикладами практичного використання.

Рівень знань оцінюється:

- «відмінно» (А) – від 90 до 100 балів. Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно знаходити та опрацювати необхідну інформацію, демонструє знання матеріалу, проводить узагальнення і висновки. Був присутній на лекціях та практичних заняттях, під час яких давав вичерпні, обґрунтовані, теоретично і практично правильні відповіді, виконав завдання до самостійної роботи, презентував доповідь (есе) за заданою тематикою;

- «добре» (В) – від 82 до 89 балів. Студент володіє знаннями матеріалу, але допускає незначні помилки у формуванні термінів, категорій,

проте за допомогою викладача швидко орієнтується і знаходить правильні відповіді. Виконав завдання до самостійної роботи, презентував доповідь (есе) за заданою тематикою;

- «добре» (C) – від 74 до 81 балів. Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, але дає недостатньо обґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки. При цьому враховується наявність виконаних завдань до самостійної роботи, доповіді (есе) та активність у науково-дослідній роботі;

- «задовільно» (D) – від 64 до 73 балів. Студент володіє навчальним матеріалом на середньому рівні, допускає помилки, серед яких є значна кількість суттєвих. При цьому враховується виконання завдань до самостійної роботи, доповіді (есе);

- «задовільно» (E) – від 60 до 63 балів. Студент володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні, на всі запитання дає необґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки, не всі завдання до самостійної роботи виконано у повному обсязі.

- «незадовільно з можливістю повторного складання» (FX) – від 35 до 59 балів. Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.

- «незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни» (F) – від 0 до 34 балів. Студент не володіє навчальним матеріалом.

Таблиця відповідності результатів контролю знань за різними шкалами

100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національною шкалою
		екзамен
90-100	A	Відмінно
82-89	B	Добре
74-81	C	
64-73	D	Задовільно
60-63	E	
35-59	FX	Незадовільно
1-34	F	

ГЛОСАРІЙ

Загальна психологія	
Абсолютний поріг чутливості	кількісна характеристика відчуттів, мінімальна та максимальна величина подразника, що викликає адекватні відчуття
Абстрагування	операція мислення, що полягає у визначенні істотних ознак та властивостей предмета чи явища при одночасному відволіканні від неістотних
Абстрактне мислення	один із найскладніших специфічно людських видів мислення, що передбачає розуміння та використання понять, термінів та інших абстрактних категорій
Аглутинація	механізм створення нових образів уявою, що виявляється у поєднанні декількох компонентів різних образів
Адаптація	пристосування до подразників, зовнішніх умов існування
Активність	загальна характеристика живих істот, їх власна динаміка як джерело перетворення або підтримання ними життєво значущих зв'язків з навколишнім світом
Акцентуація характеру	надмірне посилення окремих рис характеру людини, крайній варіант норми, що може викликати особистісні проблеми
Аналіз	уявне розчленування певного предмету чи явища на окремі складові компоненти; протилежність синтезу як операції мислення
Аналогія	створення нових образів на основі реально існуючих об'єктів дійсності

Анкетування	метод психологічного чи соціального дослідження, що здійснюється на основі письмового опитування значної кількості людей за певним підбором запитань
Апатія	стан, що характеризується емоційною пасивністю, байдужістю, спрощенням почуттів, послабленням спонукань та інтересів
Аперцепція	властивість сприймання, що характеризує його залежність від попереднього досвіду людини, її потреб, переконань, знань та інтересів
Афект	бурхливий за перебігом та виявами емоційний стан, переживання якого супроводжується у людини втратою самовладання і порушенням правильності сприймання дійсності
Бесіда	метод отримання інформації на основі усного спілкування із досліджуваним за гнучким планом
Вибірковість сприймання	властивість сприймання, що передбачає його залежність від найважливіших на даний момент потреб, інтересів, установок конкретної людини
Вища нервова діяльність (ВНД)	рефлекторна діяльність вищих відділів центральної нервової системи, що забезпечує роботу найскладніших психофізіологічних систем
Відтворення	процес пам'яті, що характеризується поживавленням, активізацією у свідомості образів предметів чи явищ, що раніше сприймалися
Відчуття	психічний пізнавальний процес, що полягає у відображенні мозком окремих властивостей предметів або явищ при безпосередній їх дії на рецепторні поверхні органів чуття

Воля	усвідомлювана саморегуляція людиною діяльності та поведінки, спрямована на досягнення мети і подолання перешкод
Впізнавання	найпростіша форма відтворення в пам'яті попереднього досвіду, при якій активізація образу відбувається в умовах його повторного сприймання
Гальмування	один із базових нервових процесів, що виявляється в послабленні або припиненні діяльності нейронів
Геніальність	особистісна характеристика людини, що базується на найвищому рівневі розвитку здібностей та виявляється у створенні винятково значимих для людства продуктів творчої діяльності
Гіперболізація	механізм створення нових образів уявою на основі збільшення чи зменшення образу предмета чи його окремих компонентів
Група	певне соціальне об'єднання, що відокремлюється на основі конкретних ознак
Діяльність	внутрішня (психічна) і зовнішня (фізична) активність людини, що спрямована на досягнення свідомо поставленої мети
Довготривала пам'ять	різновид пам'яті за тривалістю збереження інформації, що забезпечує утримання мозком знань, вмінь та навичок, будь-якої інформації протягом тривалого періоду і наділена величезним обсягом
Дотикові відчуття	видів шкірних відчуттів, що виникає внаслідок подразнення поверхні тіла
Друга сигнальна система	спосіб регуляції поведінки людини, що діє як реакція на мовні подразники з навколишнього середовища

Експеримент	метод дослідження, що передбачає вивчення певних психічних проявів в спеціально створених або контрольованих умовах з активною роллю дослідника
Емоційна пам'ять	різновид пам'яті за змістом, об'єктом запам'ятовування, збереження та подальшого відтворення якого є емоції та почуття, які раніше переживались людиною
Естетичні почуття	різновид почуттів за ознакою їх змісту, що виникають під час сприймання чи створення людиною естетичних витворів, чуття гармонії і краси
Забування	процес пам'яті, що виявляється у втраті точності відтворення подій і фактів, зменшенні обсягу запам'ятовуваного
Загальна психологія	галузь психології, що вивчає загальні закономірності роботи психіки людини
Задатки	вроджені анатомо-фізіологічні особливості мозку, нервової системи в цілому, що складають природну основу для розвитку певних психічних структур
Запам'ятовування	процес пам'яті, що полягає в закріпленні образів сприймання, уявлень, дій переживань тощо в мозку
Збереження	процес пам'яті, що виявляється в утриманні мозком певного матеріалу, що попередньо запам'ятався
Збудження	нервовий процес, що лежить в основі рефлекторної діяльності організму і полягає в активізації нейронів при дії подразників
Здібності	індивідуально-психологічні властивості людини, що є умовою успішного виконання тієї чи іншої продуктивної діяльності

Зорова пам'ять	різновид образної пам'яті, об'єктом запам'ятовування, збереження та подальшого відтворення якої є зорові образи
Зосередженість уваги	властивість, що виявляється в ступені концентрації уваги на певному об'єкті
Ідеал	реальний або уявний взірець, образ якогось досконалого об'єкту
Ілюзія	неправильне спотворене сприймання людиною об'єктивного світу
Індивід	людина як окремий представник біологічного виду <i>Homo sapiens</i> , носій вродженої бази для формування особистості
Індивідуальність	сукупність своєрідних неповторних рис та особливостей людини, що відрізняє її від інших осіб
Інстинкт	вроджена форма поведінки тварин і людини, що має успадкований і незмінний характер та є ефективною в стабільних умовах середовища.
Інтелектуальні почуття	вид вищих почуттів, що виникають і переживаються людиною на основі розумової діяльності
Інтерес	позитивна, зацікавлена спрямованість людини на певний об'єкт чи діяльність
Інтерв'ю	метод психології, що виявляється в отриманні інформації про певні психологічні особливості людини шляхом її усного опитування за заздалегідь підготовленим планом
Інфантильність	збереження в поведінці і психіки дорослої людини особливостей, властивих дитячому віку

Кінестетичні відчуття	відчуття положення та рухів органів та частин тіла, що спричинюються подразненням спеціальних рецепторів, розміщених у м'язах, суглобах, сухожиллях
Колектив	найвищий за характером згуртованості рівень розвитку соціальної групи, якому притаманні єдність суспільно прийнятних цілей та високий рівень культури спілкування
Константність сприймання	перцептивна якість, яка виявляється в постійності форм та величин предметів незалежно від їх положень щодо ока
Короткочасна пам'ять	вид пам'яті за тривалістю збереження інформації, що функціонує на основі дуже короткого збереження матеріалу після його одноразового нетривалого сприймання і негайного відтворення
Любов	вище людське почуття, що виявляється в стійкій свідомій прихильності особистості до когось чи чогось, спричиненій визнанням переваг цього об'єкту
Меланхолік	тип темпераменту, який базується на слабкому типі вищої нервової діяльності й виявляється у емоційній чутливості та вразливості людини, її низьких адаптивних можливостях, зосередженості на внутрішніх переживаннях
Механічне запам'ятовування	вид запам'ятовування, який діє як фіксація матеріалу в пам'яті без встановлення його смислових зв'язків
Мимовільне запам'ятовування	вид запам'ятовування, що відбувається без попередньо поставленої мети і використання вольового зусилля
Мислення	пізнавальний процес, сутність якого полягає в опосередкованому та узагальненому відображенні дійсності

Мова	суспільно зумовлена і сформована система словесних знаків, що служить засобом спілкування у певному соціумі
Мовлення	процес використання мови у психічній діяльності людини
Моральні почуття	вид вищих почуттів, стійкі ставлення людини до суспільних подій, поведінки своєї й інших людей
Мотив	компонент структури діяльності, причина, що спонукає людину до дій
Мотивація	система мотивів, що визначає конкретні форми діяльності або поведінки людини
Мрія	особлива форма уяви людини, створення образу бажаного майбутнього
Наочно-дійове мислення	вид мислення за ознакою розвитку в онтогенезі людини, що відбувається на основі здійснення рухових операцій з реальними предметами
Наочно-образне мислення	вид мислення за ознакою розвитку в онтогенезі людини, в якому відбувається оперування образами конкретних предметів чи явищ дійсності
Настрій	загальний стан психіки людини, що містить певний емоційний фон і впливає на всю її життєдіяльність
Оперативна пам'ять	різновид пам'яті за тривалістю збереження інформації, що утримує проміжні результати діяльності людини, потрібні для виконання поточної діяльності
Органічні відчуття	вид відчуттів, рецептори якого знаходяться на внутрішніх органах та фіксують самопочуття
Органи чуття	аналізатори, що сприймають подразники з навколишнього середовища

Особистість	одна із центральних психологічних категорій, якість індивіда як свідомої, залученої до повноцінних суспільних взаємин особи
Пам'ять	психічний пізнавальний процес закріплення, зберігання та наступного відтворення минулого досвіду
Переключення уваги	здатність людини довільно переміщувати свою увагу з одного об'єкта на інший
Поняття	Форма мислення, що виявляється як відображення найсуттєвіших загальних ознак певного предмету чи явища
Порівняння	операція мислення, що полягає в співставленні образів предметів чи явищ для встановлення їх спільних та відмінних ознак
Потреба	необхідність індивіда в певних об'єктах для існування та розвитку, що виступає джерелом його активності
Почуття	вияв афективної сфери людини, її суб'єктивне відносно тривале ставлення до навколишньої дійсності та самої себе
Пригадування	довільне відтворення, що вимагає від людини докладання вольових зусиль для відновлення мозком раніше засвоєного матеріалу
Пристрасть	форма переживання почуттів людиною, яка характеризується зосередженістю, скерованістю прагнень на певному об'єкті
Психіка	предмет вивчення психологічної науки, його здатність відображати навколишню дійсність і себе як суб'єкта психічної діяльності
Психічне здоров'я	стан душевного благополуччя, що характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів і забезпечує

	регуляцію поведінки і діяльності, що є адекватними умовам навколишньої дійсності
Психологія	наука про закономірності виникнення, розвитку та функціонування психіки людини і тварини
Радість	одна із базових емоцій, що виникає як позитивна емоційна реакція на задоволену потребу
Ремінісценція	особливість пам'яті, що полягає у неточності відтворення вивченого матеріалу при спробах згадати його відразу після заучування
Репродуктивна уява	вид уяви за ознакою новизни уявлень, що передбачає створення нових образів на основі вже наявних описів, моделей чи зразків
Рішучість	позитивна волева якість, що виявляється в умінні приймати обдумані своєчасні рішення і втілювати їх у життя
Розподіл уваги	властивість уваги, що виявляється в одночасному її зосередженні на двох або більше об'єктах
Розсіяність уваги	негативна якість, протилежність зосередженості, може виявлятися як часте відволікання від об'єкту або надмірна внутрішня спрямованість уваги, що призводить до ігнорування зовнішніх стимулів
Рухові відчуття	відчуття положення та рухів частин тіла, що викликається подразненням спеціальних рецепторів, розміщених у суглобах, м'язах, сухожиллях
Рухова пам'ять	вид пам'яті, об'єктом запам'ятовування, збереження та відтворення якого є окремі рухи чи їх комбінації
Самооцінка	компонент самосвідомості, судження особистості про міру наявності у неї значимих чи небажаних якостей у співвідношенні з певним еталоном, зразком

Самопізнання	процес або результат вивчення, пізнання людиною самої себе
Самопочуття	цілісне враження людини про стан її внутрішніх органів, нервової системи і настрою
Сангвінік	один із класичних типів темпераменту, що характеризується високою психічною активністю, енергійністю та врівноваженістю, швидкістю і жвавістю рухів й міміки
Свідомість	вищий рівень психічного відображення, що сформувався в людини під впливом суспільно-історичних умов
Сенсибілізація	одна з властивостей відчуттів, що виявляється в підвищенні чутливості за рахунок взаємодії аналізаторів та їх тренування
Синестезія	одна із властивостей відчуттів, їх взаємодія, тобто виникнення під впливом одного типу подразника відчуття, характерного для іншого
Синтез	поєднання окремих частин, елементів предмету чи явища у цілісний образ
Словесно-логічна пам'ять	вид пам'яті, об'єктом запам'ятовування, збереження та відтворення якої є поняття, категорії, терміни та інші словесні конструкції, а також взаємозв'язок між ними
Словесно-логічне мислення	вид мислення, який відрізняється опорою на поняття, тобто на оформлене в словах значення предметів і явищ, які не мають прямого чуттєвого підґрунтя
Слухові відчуття	вид відчуттів, здатність мозку сприймати та розрізнити звукові подразники
Смакові відчуття	відчуття, що виникають при подразненні язикових, піднебінних клітин і утворюють комбінацію чотирьох

	основних смаків — солодкого, гірко-го, солоного та кислого
Спілкування	складний багатоплановий процес встановлення та підтримання контактів між людьми, породжених спільними потребами
Спогади	образи пам'яті, що виникають в результаті відтворення людиною свого життя
Спостереження	метод цілеспрямованого сприймання зовнішніх виявів поведінки людини у звичних для неї умовах без активного втручання дослідника
Спостережливість	якість індивіда, що виявляється в умінні помічати істотні, в тому числі неявні особливості предметів чи явищ
Стенічні емоції	вид емоцій за ознакою впливу на організм, під час переживання яких відбувається поживлення, активізація життєдіяльності людини
Стійкість уваги	часова характеристика зосередження та утримання уваги на певному об'єкті
Суб'єкт	індивід або група як джерело пізнання і перетворення дійсності, носій активності
Судження	одна з форм мислення, що містить ствердження чи заперечення певних фактів дійсності
Синестезія	виникнення під впливом подразнення одного аналізатора відчуттів, характерних для іншого аналізатора
Талант	високий рівень розвитку здібностей, що виявляється в творчих результатах діяльності людини

Темперамент	індивідуально-типологічна властивість людини, що визначає силу, врівноваженість та рухливість перебігу її психічних процесів та станів
Температурні відчуття	відчуття тепла і холоду, що відносяться до групи шкірних
Тести	вид випробувальних методик, що оцінюють ступінь розвитку та вияву окремих психічних рис та властивостей людини
Типізація	механізм творчої уяви, що виявляється у виділенні істотних типових ознак в групі однорідних предметів чи явищ та втілення цих ознак в новий образ
Толерантність	відсутність або послаблення реагування на певний несприятливий фактор в результаті зниження чутливості до його впливу
Трудова діяльність	один із онтогенетичних видів діяльності людини; процес свідомого виконання індивідом конкретної праці
Увага	стан зосередженості та спрямованості психіки на певних об'єктах дійсності при одночасному відволіканні від інших
Умовивід	форма мислення, що характеризується утворенням нового судження на основі оперування двома або більше вихідними судженнями
Учбова діяльність	один із онтогенетичних видів діяльності людини, що сприяє ефективній соціалізації й виявляється у цілеспрямованому засвоєнні людиною знань, формуванні вмій та навичок
Уява	пізнавальний процес, що виявляється у створенні людиною нових образів, уявлень на основі попереднього досвіду

Флегматик	тип темпераменту, що формується на основі сильного врівноваженого інертного типу вищої нервової діяльності
Фрустрація	психічний стан негативного емоційного напруження, викликаний незадоволенням, пригніченням базових психофізіологічних потреб людини
Характер	сукупність стійких рис особистості, що визначають ставлення людини до суспільства, себе та інших проявів дійсності і виявляються в типовій поведінці
Хвилювання	психічний стан людини, що викликається посиленнями позитивними чи негативними емоційними переживаннями
Холерик	темперамент, що базується на сильному неврівноваженому типі вищої нервової діяльності й виявляється в активності, енергійності, непосидючості, стрімкості рухів та запальності людини
Центри мозкові	специфічні психофізіологічні утворення, скупчення нейронів та їх взаємозв'язків, що спеціалізуються на регуляції роботи певної психічної функції
Цілісність сприймання	здатність людини сприймати об'єкт чи ситуацію не як набір окремих відчуттів чи елементів, а як єдиний цілісний образ
Чутливість	кількісна характеристика роботи певного аналізатора
Шкірні відчуття	група особливих комбінаторних відчуттів, рецептори яких знаходяться на поверхні тіла
Вікова психологія	
Акселерація	прискорення розвитку
Біологічний вік	вік, який вказує на відповідність стану організму та його функціональних систем певному моменту життя людини

Вищі психічні функції	складні прижиттєво формуються психічні процеси, соціальні за своїм походженням. Відмінною особливістю ВПФ є їх опосередкований характер і довільність
Вікова психологія	галузь психологічної науки, яка вивчає особливості психічного та особистісного розвитку людини на різних етапах її життя
Вікові кризи	періоди різких, стрибкоподібних змін, пов'язаних з відмиранням, зникненням попередніх і появою нових психологічних якостей, рис, які змінюють дитину; нормативні процеси особистісного розвитку
Вікові новоутворення	новий тип будови особистості та її діяльності, психічні зміни, що виникають у певному віковому періоді й визначають перетворення в свідомості дитини, її внутрішнє й зовнішнє життя
Геронтологія	(грец. geron – стара людина і logos – слово, учення) – наука, що вивчає проблеми старіння людини
Гра	вид діяльності, який полягає у відтворенні дітьми дій дорослих і відносин між ними, спрямований на пізнання навколишньої діяльності
Ефект шпитальності	уповільнення емоційного розвитку дитини, спричинене відривом від матері у період немовляти
Знаряддєві дії	дії, в яких один предмет (знаряддя) використовується для впливу на інші предмети
Інтроекція	включення індивідом у свою психіку поглядів, думок тощо інших людей без розрізнення ним власних і чужих уявлень
Криза	нормативний, нестабільний процес, який виникає під час переходу людини від одного вікового періоду до

	іншого, пов'язаний з якісними перетвореннями у соціальних відносинах, діяльності, свідомості і виявляється в цілісних психічних і особистісних змінах
Криза ідентичності	особливий момент розвитку, коли однаково динамічно наростає вразливість і розвивається потенціал особистості
Криза новонародженості	відносно короткий період у житті дитини (1-2 місяці), який характеризується психологічними змінами, що виражені у позбавленні дитини основних засобів спілкування з дорослими, безпорадності, переході від пренатального до постнатального розвитку тощо
Криза першого року життя	криза, обумовлена руйнуванням необхідності емоційної взаємодії дитини з дорослим і проявляється в плаксивості, похмурості, інколи в порушенні сну, втраті апетиту тощо
Криза середини життя	психологічний феномен, що переживається людьми, які досягли 40-45 років, і полягає в критичній оцінці та переоцінці досягнутого в житті
Криза тридцяти років	зумовлене життєвими труднощами помилками розчарування людини в значущості культивованих нею цінностей, норм, ідеалів, яке призводить до зміни сенсу її життя, переоцінки життєвих цінностей
Криза трьох років	зумовлена становленням самосвідомості дитини, це криза соціальних відносин, яка проявляється у негативізмі, впертості, непокірності, свавіллі, протесті, деспотизмі тощо
Молодіжна субкультура	особливий етико-естетичний пласт, який визначає стиль життя, мислення молодих людей і відрізняється своїми

	звичаями, нормами та цінностями від уподобань дорослих
Навчальна діяльність	цілеспрямована діяльність учнів, результатом якої є розвиток особистості, інтелекту, здібностей, засвоєння знань, оволодіння вміннями та навичками
Наслідування	відтворення дій, ідеалів, рис характеру, творчої манери інших осіб
Научуваність	індивідуальні показники швидкості та якості засвоєння людиною знань, умінь і навичок у процесі навчання
Особистісне самовизначення	процес свідомого визначення суб'єктом своєї сутності та місця у системі суспільних відносин, світі, що виявляється в активному ставленні людини до себе та навколишньої дійсності
Періоди психічного розвитку	відрізки життєвого шляху індивіда, яким притаманні специфічні потреби, інтереси, способи дії, ставлення до навколишньої дійсності
Підкріплення	фактор розвитку дитини, який виявляється у винагороді, схваленні, позитивній оцінці
Пренатальний розвиток	дородовий, утробний розвиток індивіда, під час якого відбувається розгортання успадкованого ним потенціалу
Провідна діяльність	вид діяльності, з якою на даному етапі онтогенезу пов'язане виникнення найважливіших психічних новоутворень
Проступок	вчинок, що порушує норми, правила поведінки, загальноприйнятий порядок; провина
Психологічна готовність дитини до школи	здатність дитини виконувати навчальні завдання і шкільні обов'язки, зумовлена рівнем її розвитку

Рольова гра	діяльність, у якій діти беруть на себе ролі дорослих людей, і узагальнено, у спеціально створених ігрових умовах відтворюють їхні дії і стосунки між ними
Самооцінка	компонент самосвідомості, який виявляється в тому, як індивід оцінює свої досягнення і невдачі, якості та можливості
Сенсотворення	формування в особистості загальних уявлень про сенс життя; пошук сенсу власного існування
Соціалізація	засвоєння і відтворення індивідом соціального досвіду, які відбуваються у спілкуванні та діяльності
Соціальна орієнтація особистості	усвідомлення своєї належності до соціальної спільноти (національної, професійної, вікової), вибір свого майбутнього соціального становища і шляхів його досягнення
Теорія рекапітуляції	система уявлень, за якою розвиток індивіда схематично відтворює та повторює історію людського роду, виявляючись у генетично запрограмованій послідовній зміні спадково зумовлених форм поведінки, почуттів і соціальних інстинктів
Ядро Я-концепції	самість, автентичність людини, що відрізняє її від інших людей і зберігається протягом усього життя; основні уявлення про себе
Я-концепція	узагальнене уявлення індивіда про себе, система установок стосовно власної особистості, що ґрунтуються на усвідомленні й оцінюванні своїх фізичних, характерологічних інтелектуальних та інших властивостей
Я-образ	результат усвідомлення глибинної суті людини, що дає змогу відрізнити себе від інших людей

Рекомендована література

Основна

1. Варій М. Й. Загальна психологія. К.: ЦУЛ, 2019. 288 с.
2. Дуткевич Т. Загальна психологія. Теоретичний курс. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 388 с.
3. М'ясоїд П. А. Загальна психологія: навч. посіб. К.: Вища шк., 2004. 487 с.
4. Макарова Л. Л. Загальна психологія: методичні розробки семінарських занять. Київ: Центр навч. літератури, 2005. 200 с.
5. Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 272 с.
6. Москалець В. П. Загальна психологія: підручник. К.: Ліра. 2020. 564 с.
URL: <https://lira-k.com.ua/preview/12628.pdf>
7. Савчин М. В. Загальна психологія. навч. посібник. Київ: ВЦ “Академія”, 2020. 344 с.
8. Сергеєнкова О., Столярчук О., Коханова О., Пасека О. Загальна психологія. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 296 с.

Допоміжна

1. Ільїна Н., Мисник С. Загальна психологія: теорія та практикум. Навчальний посібник. К.: Університетська книга, 2017. 352 с.
2. М'ясоїд П.А. Задачі з курсу загальної психології: навч. посібник для студентів ВНЗ. Київ: Вища школа, 2000. 183 с.
3. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: посібник. Київ: Академвидав, 2005. 446 с.
4. Казанжи М. Й. Психологія фасилітативності: монографія. Одеса: КУПРІЄНКО СВ, 2014. 327 с.
5. Палеха Ю.І., Герасимчук В.І., Шиян О.М. Основи психології та педагогіки: навч.-метод. посібник. 2-е вид. доп. Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. 162 с.

6. Пальм Г.А. Загальна психологія: навч. посібник з мультимедійним курсом для студентів ВНЗ. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 487 с.
7. Психологічна енциклопедія / авт.-упоряд. О.М.Степанов. Київ: Академвидав, 2006. 423 с.
8. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ: Либідь, 2003. 375 с.
9. Трофімов Ю.Л., Алексєєва М.І., Гончарук П.А. Психологія: підручник для студентів ВНЗ / за ред. Ю.Л.Трофімова. 6-е вид., стереотип. Київ: Либідь, 2008. 560 с.
10. Філоненко М.М. Психологія спілкування: підручник для студентів ВНЗ. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 223 с.
11. Цимбалюк І.М. Психологія спілкування: навч. посібник для студентів ВНЗ. Київ: Професіонал, 2007. 458 с

Інформаційні ресурси

1. Бібліотека Університету Ушинського: офіційний сайт. URL: <https://library.pdpu.edu.ua>
2. Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського: офіційний сайт. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
3. Одеська національна наукова бібліотека: офіційний сайт. URL: <http://odnb.odessa.ua/>

Список використаних джерел

Барда С., Московець Л. Методичні рекомендації до лабораторних і практичних занять з дисципліни «Психологія»: навч.-метод. посібник. Кременчук : ПП «Бітарт», 2019. 124 с.

Бондарчук О. І., Туриніна О. Л. Загальна психологія. К.: Логос, 2004. 140с.

Варій М. Й. Загальна психологія. К.: Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.

Дрозденко К. С. Загальна психологія в таблицях і схемах: навч. посібник. К.: Професіонал, 2004. 304 с.

Загальна психологія: Навч. посібник: О.Скрипченко, Л.Долинська, З.Огороднійчук та інш. К.: «А.П.Н.», 1999. 436 с.

Загальна психологія: підруч. для студентів вищ. навч. закладів. С.Д.Максименко, В.О.Зайчук, В.В.Клименко, В.О.Соловієнко. За загальною редакцією акад.. С.Д.Максименка. К.: Форум, 2000. 543 с.

Загальна психологія: Хрестоматія: Навч. посібник: О.В. Скрипченко, Л.В. Волинська, З.В. Огороднійчук та ін. К.: Каравела, 2007. 640 с.

Занюк С. Психологія мотивації та емоцій: навчальний посібник. Луцьк: Редакційно-видавничий відділ Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 1997. 180 с.

Коваленко О.Г. Міжособистісне спілкування осіб похилого віку: психологічні аспекти: монографія. К.: Інститут обдарованої дитини, 2015. 456 с.

Колобич О. П. Загальна психологія. Навчально-методичний посібник. Львів, 2018. 172 с.

Копець Л.В. Психологія особистості. К.: Вид дім. «Києво-Могилянська академія», 2007. 460с.

Корольчук М. С. Психологія: Схеми, опорні конспекти, методики: навч. посіб.: за заг. ред. М.С.Корольчука. К.: Ельга; Ніка-Центр, 2009. 320 с.

Макарова Л.Л., Синельников В.М. Загальна психологія: методичні розробки семінарських занять: навч.посібник. К.: ЦУЛ, 2005. 200 с.

Максименко С. Д. Загальна психологія. Вінниця: Нова книга, 2004. 701с.

Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посіб. К. : МАУП, 2001. 256 с.

Мачушник О.Л. Загальна психологія. Тестові завдання: Навчально-методичний посібник. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка, 2012. 76 с.

М'ясоїд П. А. Загальна психологія: навч.посібник. К.: Вища школа, 2006. 487 с.

Основи психології: підручник. За ред О. В. Киричука, В. А. Роменця. К.: Либідь, 1995. 632 с.

Павелків Р.В. Вікова психологія. Вид. 2-е, стер. К.: Кондор, 2015. 469 с.

Психологія: навч. посібник: О.В. Винославська, О.А.Бреусенко-Кузнєцов, В.Л.Зливков та ін.; За наук. ред. О.В.Винославської. Київ: Фірма «ІНКОС», 2005. 352 с.

Психологія: Підручник. Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А. Гончарук та ін.; за ред. Ю.Л. Трофімова. К.: Либідь, 2001. 560 с.

Психологія: Підручник: Ю.Л.Трофімов, В.В.Рибалка, П.А.Гончарук та ін.; за ред. Ю.Л.Трофімова. К.: Либідь, 2001. 560с.

Савчин М. В. Загальна психологія: навч. посіб. К.: Академвидав, 2011. 464 с.

Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 376 с.

Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О.П., Пасєка О.В. Загальна психологія. Навч. посіб. Київ «Центр учбової літератури», 2012 р. 296 с.

Цигульська Т. Ф. Загальна та прикладна психологія. Як допомогти собі та іншим: Курс лекцій. К. : Наукова думка, 2000. 190 с.